Gemeentebeschrijving Brunssum

Inhoudsopgave

1 Inleiding

2 Bodemgesteldheid

3 Bodemgebruik
3.1 Agrarisch
3.2 Niet-agrarisch

4 Infrastructuur

4.1 Wegen
4.2 Waterlopen
4.3 Spoorwegen, tramlijnen en smalsporen

5 De gemeente Brunssum, nederzettingen

5.1 De kernen Brunssum, Rumpen en De Kling
5.2 Mijnkoloniën en het bouwbeleid
5.3 Verspreide bebouwing
5.4 Bebouwing na 1940

6 Conclusie

Literatuurlijst

Kaartmateriaal

Afbeeldingen bij de gemeentebeschrijving Brunssum

Gemeentebeschrijving Brunssum

1. Inleiding

1.1 Gemeente Brunssum
p/a Lindeplein 1
6444 AT Brunssum
Provincie Limburg
Inventarisatiegebied Mijnstreek
Aantal inwoners: 29.804 (1-4-1991)
Oppervlakte: 17,270 km2
Nederzettingen: Bouwberg, Brunssum, Brunssum Noord, Egge, Haansberg, Heufke, Kerkeveld, Klingbemden, Klingelsberg, Kruisberg, Langeberg, Oeloven, Rozengaard, Rumpen, Schuttersveld, Treebeek, Op de Vos

1.2 De gemeente Brunssum behoort tot het inventarisatiegebied Mijnstreek. Brunssum wordt door vier gemeenten begrensd (die alle vier ook tot het inventarisatiegebied Mijnstreek behoren): in het noorden door de gemeente Schinveld, in het westen door de gemeente Schinnen, in het zuiden door de gemeente Heerlen en in het zuidoosten door de gemeente Landgraaf. In het oosten vormt de landsgrens met Duitsland de begrenzing.
De huidige gemeentegrenzen kwamen in 1982, na de gemeentelijke herindeling, tot stand.

2. Bodemgesteldheid

De aan de noordrand van de Oostelijke Mijnstreek gelegen gemeente Brunssum omvat van noord naar zuid een maximale afstand van 3,5 kilometer, van west naar oost is dat circa 6 kilometer.
De bodem van Brunssum is gevarieerd van samenstelling en kwaliteit.
In hoofdzaak zijn er drie bodemsoorten te onderscheiden: löss, zandgrond (al dan niet vermengd met löss en leem) en beekdalgronden. De lössgronden bevinden zich in het westen en noordwesten van de gemeente. In het oostelijk deel (dat aansluit aan de Brunsummerheide) treft men zandgrond aan. Dit zandgebied strekt zich uit in een smalle strook in noordelijke richting (tot over de gemeentegrens van Schinveld); in het noordoostelijkste deel van de gemeente is het zand vermengd met löss en leem. Tussen de löss- en de zandgronden treft men van noord naar zuid, in het stroomgebied van de Rode Beek, de beekdalgronden aan.

Het grondgebied van Brunssum watert af in de richting van de Maas. De afwatering binnen de gemeente geschiedt via de Rode Beek, die in het oorspronkelijke plateau van de Brunssummerheide een komvormige laagte heeft uitgeschuurd. De Rode Beek ontspringt ten oosten van het Schuttersveld en stroomt in noordelijke richting. In het noorden van de gemeente Schinveld komen drie basisarmen van de Rode Beek samen en stromen vervolgens als één beek verder; gedeeltelijk over Duits grondgebied om ten noorden van Sittard weer Limburg binnen te komen en vervolgens in westelijke richting naar de Maas te stromen.
Als tweede waterloop kan nog de Merkelbeker beek worden genoemd, die in het noorden van de gemeente stroomt. Dit beekje ontspringt ten noorden van de kern Rozengaard en stroomt verder in noordoostelijke richting naar Schinveld (waar hij uitmondt in de Rode Beek).

De hoogte van het grondgebied van Brunssum varieert van ca. 65 meter + NAP in het noordoosten (in het beekdal van de Rode Beek) tot ca. 125 meter + NAP in het zuidoosten van de gemeente (Brunsummerheide).

3. Grondgebruik

3.1 Agrarisch

Vóór de opkomst van de mijnindustrie in het begin van deze eeuw was de landbouw de belangrijkste bestaansbron.

Begin 19e eeuw (getuige de Tranchotkaarten uit 1803-1820) trof men het bouwland aan op de kwalitatief goede, vruchtbare lössgronden in het westen en noordwesten van de gemeente. Op de Tranchotkaarten worden deze gebieden aangeduid als het 'Brunseimer Veld' (in het noordwesten), 'op den Eecker' (in het westen) en 'Treebeck' (in het zuidwesten van de gemeente). De toenmalige kernen (Rumpen, Brunssum en De Kling) werden gekenmerkt door aan wegen gelegen bebouwingseenheden met kleine weidepercelen erachter; laatstgenoemde waren soms gedeeltelijk beplant met fruitbomen.
Van weinig tot geen betekenis voor de landbouw waren de zandgronden in het oosten van de gemeente. Dit gebied, dat deel uit maakt van de Brunssumerheide, werd in beslag genomen door heide en bos en in het zuidoosten ook gedeeltelijk door moerassige gronden.
Het stroomdal van de Rode Beek doorsnijdt de gemeente van zuid naar noord en vormt ongeveer de scheiding tussen de oostelijke heidegronden en de westelijke bouwlanden. De beekdalgronden werden begin 19e eeuw in beslag genomen door weilanden en enkele weiden met fruitbomen.

In 1850 bestond ca. 50% van de gronden nog uit woeste grond, uit bos en heide. De heidegronden van de Brunssummerheide waren tot de 19e eeuw gemeenschappelijk bezit geweest van de bewoners van de omliggende dorpen. Gedurende de 19e eeuw werd de heide gemeente-eigendom. Toch kon de plaatselijke bevolking van de heidegrond gebruik blijven maken, onder meer voor het steken van plaggen, die dienden voor strooisel in de stallen ter vergroting van de mestproduktie.

Het landbouwbedrijf was vanouds een gemengd bedrijf met nadruk op de akkerbouw. In de 19e eeuw legden veel boeren zich toe op de verbouw van granen als tarwe en ook rogge. Na enkele zeer slechte oogstjaren (van 1890 tot ca. 1895) is een omschakeling op de veeteelt te constateren. Door nieuwe technologieën en de invoer van de kunstmest rond 1900 verbeterde de graanproduktie weer (enigszins).

De ontwikkeling van industrieën, met name de mijnindustrie (vanaf het begin van deze eeuw), heeft de landbouw in ongeveer een halve eeuw praktisch geheel doen verdwijnen.

Op de topografische kaarten van 1934 is te zien dat de bebouwing sterk is uitgebreid ten koste van landbouwgronden in het midden en zuidwesten van de gemeente.
De overgebleven landbouwgebieden bevonden zich rond de kern Treebeek en in een noordoostelijk gerichte strook tussen de kernen De Kling en Brunssum. De teruggang van de agrarische sector blijkt ook uit de terugloop van de beroepsbevolking in deze sector. Van ca. 1800 tot 1909 was ongeveer 47% van de beroepsbevolking werkzaam in de landbouw, terwijl in 1930 67% werkzaam was in de mijnindustrie. Het volgende schema (bron A. Poulisse, ETIL-rapport) onderstreept deze tendens:

BODEMGEBRUIK IN HECTARES

Jaar	Cultuur-grond	Bos	Woest	Dijken/ wegen	Overige	Totaal
1900	593	165	446	1	40	1245
1959	196	253	156	93	547	1245

Ook de oppervlakte heidegrond van de Brunsummerheide verminderde ten gevolge van de toenemende bebouwing (ten behoeve van de Staatsmijnen "Emma" (1913) en "Hendrik" (1918) en een mijnspoorweg) en door exploitatie van een aantal bruinkool-, klei- en zandgroeves (zie ook paragraaf 3.2).
De beekdalgronden werden naast grasland in beslag genomen door aangeplant bos.
De kleine percelen grasland rond de oude bebouwingsstroken van Brunssum, de Kling en rond de kern Rumpen waren in de jaren '30 van deze eeuw nog aanwezig.

De verkavelingstoestand was in 1960 ronduit slecht te noemen; zowel wat betreft het gemiddelde aantal kavels per bedrijf (10,5) als de kavelgrootte (0,64 hectare). De ruilverkaveling Munstergeleen-Schinveld, waaronder ook de weinige Brunssummer landbouwgebieden ressorteerden, zou hierin verbetering brengen.

Het huidige bodemgebruik toont een situatie waarin de agrarische sector nagenoeg is verdwenen. Woningbouw, verkeersvoorzieningen en industrieterreinen hebben het areaal landbouwgrond tot een onbeduidende economische factor teruggebracht. Het centrum en het westelijk deel van de gemeente worden volledig in beslag genomen door bebouwing, enkel ten noorden van de kern Treebeek is nog een klein landbouwgebied te onderscheiden. Het noordoosten (van de Brunssumerheide) en de zuidwestpunt (het voormalige terrein van de Staatsmijn Emma) bevatten industrieterreinen. De zuidoosthoek van de gemeente (op de Brunsummerheide) heeft als bestemming 'natuurrecreatiegebied', net zoals de beekdalgronden van de Rode Beek.

3.2 Niet-agrarisch

In de periode van 1850 tot 1940 zijn in de gemeente Brunssum verschillende niet-agrarische bodemgebonden sectoren tot ontwikkeling gekomen. De ondergrond van Brunssum is zeer rijk aan delfstoffen, die voornamelijk vanaf het begin van de 20e eeuw intensief aan de bodem werden onttrokken, met name steenkool. De overige delfstoffen, bruinkool, klei, zilverzand en grind, waren economisch van minder grote betekenis.
De delfstofwinning heeft consequenties voor het bodemgebruik. Steenkoolwinning veroorzaakte zogenaamde mijnstoringen, waardoor niet alleen schade werd toegebracht aan de bestaande bebouwing, maar ook terreinen minder geschikt werden voor bepaalde bestemmingen. Ook riep de delfstofwinning in de Brunssummerheide in het verleden problemen op in verband met behoud van dit natuurgebied.
Hierna worden de verschillende delfstofwinningen en de gevolgen voor het bodemgebruik behandeld.

Steenkool en de mijnindustrie

De toenemende belangstelling en inmenging van buitenlandse mijnondernemingen in Limburg vanaf het einde van de 19e eeuw noopten tot een wet (die in 1901 van kracht werd) waarin het hele Zuid-Limburgse steenkolengebied voor ontginning van Staatswege werd gereserveerd, behoudens de delen die reeds aan particulieren in concessie waren gegeven. In 1902 werden door Koninklijk Besluit de Staatsmijnen in Limburg een feit.
Aan het einde van de 19e eeuw verschenen de eerste boorhutten in Brunssum; de eerste boringen vonden plaats in 1898. Brunssum heeft grote gevolgen ondervonden van de vestiging van drie mijnzetels in de nabije omtrek: de Staatsmijn Emma in de zuidwestelijke hoek van de gemeente (Treebeek), de Staatsmijn Hendrik (nabij de kern Rumpen) en de Mijn Oranje Nassau III op de Heerlerheide (gemeente Heerlen). Deze mijnen kwamen respectievelijk in 1913, 1917 en 1917 in geregelde produktie.

Het jaar 1908 markeerde het begin van de aanleg van de Staatsmijn Emma te Treebeek. In 1910 begon de aanleg van de Hendrik, die in 1918 officieel in exploitatie werd genomen. Het concessieveld van de Hendrik besloeg een oppervlakte van ca. 2400 hectare en werd begrensd door de mijnvelden van de Laura & Vereeniging (gemeenten Kerkrade en Landgraaf), de Oranje Nassau Mijnen (gemeenten Heerlen en Landgraaf), de Staatsmijn Emma en de landsgrens met Duitsland.
Het vervoer van de kolen geschiedde in 1918 nog met paarden. In 1924 werden alle paarden vervangen door persluchtlocomotieven. Door de bouw van de bijbehorende hoge schachtbokken stond de Staatsmijn Hendrik, die aanvankelijk het uiterlijk had van een boerderij, plotseling strak gelijnd in het landschap.

Het overwegend dunbevolkte gebied waarin de mijnindustrie zich ontwikkelde, kon niet voldoen aan de snel groeiende vraag naar arbeidskrachten. Om voldoende arbeidskrachten te winnen, waren de mijndirecties genoodzaakt elders personeel te werven. De Staatsmijnen (die aanvankelijk geen buitenlanders mochten aannemen) hielden wervingsacties in Noord-Nederland; de particuliere mijnen namen tot 1914 vrijwel iedereen aan die zich aanmeldde, er flink uitzag en een bewijs van goed gedrag had.
In 1920 bedroeg de totale steenkoolproduktie in Limburg circa 4 miljoen ton; in 1930 was dit gestegen tot 12 miljoen ton, een getal dat tot de normale produktie ging behoren, met uitzonderingen door oorlogsjaren. Na de terugslag tijdens de tweede wereldoorlog en het herstel van de vernielingen, nam de Limburgse kolenproduktie het voortouw in de energievoorziening van ons land. Mechanisatie kwam ook in de mijnen op gang. In de jaren '50 ontstonden de eerste voorraadoverschotten. De vondst van het grote aardgasveld bij Slochteren in 1959 was een nieuwe factor die de kolenmijnen belaagde. De chemische industrie zag in olie en aardgas een goedkope vervanging van cokesgas en ging overschakelen. In 1965 viel het regeringsbesluit dat de steenkolenwinning op termijn zou worden beëindigd. In 1974 werd de laatste Limburgse kolenmijn gesloten.
Eén van de eerste slachtoffers was de Staatsmijn Hendrik. In december 1966 kwam de laatste wagen steenkool uit de Hendrik naar boven. Officiële opening van het Afcent-hoofdkwartier (Amerikaanse basis) op de mijn Hendrik vond plaats op 1 juni 1967.

Bruinkool

De brandstofschaarste aan het einde van de eerste wereldoorlog maakte de openlegging van de Zuid-Limburgse bruinkoolreserves rendabel. Het ging om lagen van 4 tot 13 meter dikte, die in dagbouw werden ontgonnen. In korte tijd werd een reeks concessies verleend en in 1918 waren vijf groeven in berijf, waarvan er één was gelegen in de gemeente Brunssum: de "Brunahilde II", ten zuidoosten van de kern Brunssum. Toen in 1920/1921 de Duitse bruinkoolmijnen weer in produktie kwamen, verdwenen vier van de vijf Limburgse bruinkoolgroeven (waaronder ook de groeve Brunahilde II) even snel als ze waren opgekomen. Nadien liep de afgraving vol water en ontstond er een vijver. Op de topografische kaarten van 1934 is de Brunahildegroeve nog gemarkeerd. In de jaren dertig van deze eeuw werd door de Staatsmijnen rond de vijver een park aangelegd.

Klei

Gedurende de gehele 19e eeuw werkten veel Brunsummers als 'brikkenbakker' in Duitsland (seizoensarbeid). Na 1900 begon de opkomende industrie meer belangstelling te tonen voor de klei op het grondgebied van de gemeente Brunssum (met name de Brunsummerheide). De stevige klei die zich onder de zandlaag bevond, werd vooral door de brikkenfabrikanten gewaardeerd. Op de topografische kaarten van 1934 is in het oosten van de gemeente, tussen de grens met Duitsland en de Rimburgerweg een kleiput te onderscheiden. Twee steenfabrieken bevinden zich tussen de kernen De Kling en Brunssum (aan de Merkelbeekerstraat), een derde steenbakkerij is te zien tussen de kernen Brunssum en Rumpen (aan de Kruisbergstraat, nabij de Lindestraat).

Zand

Het witte kristalheldere zilverzand onder de Brunssummerheide was goed bruikbaar voor de glas- en kristalindustrie en (als vormzand) in ijzergieterijen. Op de topografische kaarten van 1934 is op de Brunssummerheide, iets ten westen van de kleiput, een zandgroeve gemarkeerd. Momenteel is het zilverzand op grote schaal afgegraven en raken de voorraden uitgeput.

4. Infrastructuur

4.1 Wegen

In het algemeen kan worden gesteld dat de wegverbindingen in Brunssum voornamelijk van lokale aard zijn, maar ze sluiten wel aan op belangrijke interregionale wegen. In dit kader kan de zogeheten 'stratendriehoek' van Zuid-Limburg worden genoemd (afb. VI), die de steden Maastricht, Aken (Duitsland) en Sittard met elkaar verbindt. De verbinding Sittard-Aken diende in de omgeving van Heerlen als basis voor nieuwe straten, die naar de dichter bewoonde gebieden in het oosten van Zuid-Limburg voerden. Eén van die straten was de straat die van Heerlen, via Brunssum naar Schinveld voerde. Deze zuid-noord gerichte straat is één van de twee belangrijkste routes in de gemeente Brunssum. De andere belangrijke route voerde van Brunssum naar het westelijk gelegen Amstenrade (gemeente Schinnen); in Amstenrade kwam deze route ook uit op de verbinding Sittard-Aken.
In het hierna volgende wordt een overzicht gegeven van de ontwikkeling van het wegennet van begin 19e eeuw tot 1940.

Uit kaartmateriaal vervaardigd tussen 1803 en 1820 (Tranchotkaarten, afb. II) blijkt dat de gemeente Brunssum begin 19e eeuw beschikte over een weinig ontwikkeld onverhard wegennet. De belangrijkste lokale verbinding was de weg die de kernen Rumpen, Brunssum en De Kling met elkaar verbond. Interlokale verbindingen waren: in het noorden de weg tussen De Kling en Schinveld, in het noordwesten de weg tussen De Kling en Jabeek (gemeente Schinveld), de wegen in het zuiden van Rumpen naar Heerlen en Hoensbroek, en de weg vanuit Rumpen in westelijke richting naar Amstenrade (gemeente Schinnen). Daarnaast beschikte de gemeente over een aantal veedriften en karresporen, die zich met name in het oostelijk deel van de gemeente (op de Brunssummerheide) meervoudig vertakten en die ergens midden op de hei doodliepen.

Op de Kuyperkaart van circa 1860 (afb. III) zijn verschillende verharde wegen (door Kuyper 'Straat- en Kunstwegen' genoemd) aangegeven: één die de gemeente binnenkomt vanuit het zuiden (Schrijversheide, gemeente Heerlen) en die via de kernen Rumpen, Brunssum en De Kling, de gemeente in het noordwesten weer verlaat en die via Merkelbeek richting Bingelrade (beide gemeente Schinnen) gaat; de weg vanuit de kern Rumpen in oostelijke richting, over de Brunssummerheide, naar Ubach over Worms en Rimburg (beide gemeente Landgraaf); de weg vanuit de kern Brunssum in noordelijke richting naar Schinveld en verder naar Gangelt (Duitsland);

en de weg vanuit de kern Brunssum in zuidwestelijke richting naar Amstenrade, die precies tot aan de toenmalige gemeentegrens verhard was. Onverharde paden en karresporen bepaalden het aanzicht van de infrastructuur van de gebieden tussen de verharde wegen.

Tussen 1860 en 1940 vond een sterke verbetering en uitbreiding van het verharde wegennet plaats. De bestaande verharde verbindingen waren in 1934 verbeterd, de uitbreidingen waren voornamelijk het gevolg van de exploitatie van de Staatsmijnen Emma (gelegen in het zuidwesten van de gemeente) en Hendrik (gelegen in het zuiden van de gemeente, iets ten zuidoosten van de kern Rumpen). Op de topografische kaarten van 1934 zijn rond deze twee mijnen een aantal verharde wegen te onderscheiden die nodig waren voor de aan- en afvoer van mijnprodukten en het vervoer van het mijnpersoneel. In de nabijheid van de mijnen zijn woninggroepen (mijnkoloniën) te ontwaren die een enorme uitbreiding van het verharde wegennet met zich meebrachten (zie ook afb. VII).
Het betreft hier de wegen in en naar de mijnkoloniën Langeberg en Venweg (ten zuiden van de Hendrik), Schuttersveld (ten noordoosten van de Hendrik) en Treebeek-Haansberg (ten noorden van de Emma). Als kernen met verhard wegennet die verder van de mijnen zijn verwijderd kunnen worden genoemd: Egge en Huizerveld-Rozengaard (nabij de kern Brunssum), Leeuwstuk en Heufke (tussen Brunssum en Treebeek).
Als andere verharde wegen kunnen nog worden genoemd: de huidige Grensweg (overgaand in respectievelijk Waubacherweg en Boschstraat) die van Ubach over Worms (gemeente Landgraaf) via Bouwberg naar de gemeente Schinveld gaat; de Bouwbergstraat (overgaand in Boschstraat en Heringbosch) van de kern Brunssum via het kasteel in oostelijke richting langs Bouwberg naar de landsgrens met Duitsland; de Brunssummerweg van Treebeek naar Amstenrade (gemeente Schinnen).

4.2 Waterlopen

Brunssum heeft geen waterlopen die voor de infrastructuur van betekenis zijn.
De voor de afwatering van belang zijnde natuurlijke waterlopen van de Rode Beek en de Merkelbeker beek zijn reeds behandeld in de paragraaf 2 (bodemgesteldheid).
Het grondgebied van de gemeente Brunssum ressorteert onder het waterschap Roer en Overmaas.

4.3 Spoorwegen, tramlijnen en smalsporen

Spoorweg

Op Brunssums grondgebied ontbreekt een spoorverbinding voor personenvervoer.

Er is slechts een spoorweg voor het vervoer van kolen geweest ten behoeve van de mijnen. De Staatsmijnen legden hiertoe een eigen spoorweg aan, die in 1934 was voltooid. De aansluiting van de Staatsmijnen Hendrik en Emma (gemeente Brunssum) en de bruinkoolgroeve Carisborg (gemeente Heerlen) werd doorgetrokken via de Staatsmijn Maurits (gemeente Geleen) naar de haven van Stein aan het Julianakanaal. De aanvoer van produkten geschiedde in speciaal voor overlading gebouwde wagons. Op de topografische kaarten van 1934 is de spoorweg aangegeven: het spoor begint op het mijnterrein van de Hendrik en gaat verder in zuidwestelijke richting naar het mijnterrein van de Emma om vervolgens in de meest zuidwestelijke punt het grondgebied van de gemeente Brunssum te verlaten. Vanaf dat punt leidt het spoor over het grondgebied van de respectievelijke gemeenten Heerlen, Nuth, Beek, Geleen en Stein. Na de sluiting van de mijnen in de jaren zestig, verloor de spoorweg zijn functie en inmiddels is hij uit het Brunssummer landschap verdwenen.

Tramlijn

Er heeft een tramverbinding bestaan tussen Sittard-Heerlen en De Locht, met een aftakking naar de Staatsmijn Emma bij Treebeek. Vanuit Treebeek liep de tram door tot Brunssum. In 1921 kwam de op kosten van de Staatsmijnen aangelegde en door de LESM (Limburgsche Electrische Spoorwegmaatschappij) geëxploiteerde lijn in gebruik. Geleidelijk werden de verschillende tramlijnen in Zuid-Limburg opgeheven (waaronder ook bovengenoemde), omdat ze te laat waren aangelegd om nog concurrentie te kunnen bieden aan het personenvervoer per autobus.

5. De gemeente Brunssum, nederzettingen

5.1 De kernen Brunssum, Rumpen en De Kling

Gedurende de 19e eeuw was de bebouwing in de gemeente Brunssum geconcentreerd in drie kernen: Brunssum, Rumpen en De Kling. De bebouwing was hoofdzakelijk gesitueerd langs de bestaande wegen (zie de Tranchot-kaarten 1803-1820 en de Kuyperkaart van ca. 1866). In de kern Brunssum (ca. 150 bebouwingseenheden) waren de woningen voornamelijk gegroepeerd langs de Dorpstraat, de verbindingsweg met Amstenrade en Schinveld. Een andere concentratie van woonhuizen en boerderijen bevond zich in het tamelijk intensief bebouwde Rumpen (ca. 40 bebouwingseenheden). Daar waren de woningen vooral te vinden rond het kruispunt waar de verbindingswegen tussen Heerlen en Schinveld en tussen Amstenrade en Ubach over Worms elkaar sneden. De Kling, een kern aan de noordwestelijke gemeentegrens (bij Merkelbeek), bestond uit enkele boerderijen (ca. 20 bebouwingseenheden). Zoals uit onderstaande tabel blijkt, kwam in deze situatie (bebouwingsconcentratie in drie kernen) tot het tweede decennium van de twintigste eeuw nauwelijks verandering:

Bebouwing in de gemeente Brunssum

JAAR	AANTAL INWONERS	AANTAL WONINGEN
1835	1030	211
1899	1202	217
1909	1445	249

* bronnen: Vander Maelen, Starmans

Ondanks het zich rond de eeuwwisseling aankondigende industriële tijdperk was Brunssum in het eerste decennium van deze eeuw nog altijd een overwegend agrarische gemeente. Het dorpsbeeld weerspiegelde dat agrarische karakter.

Nijverheid in de 19e eeuw

Vander Maelen schreef in 1835 dat de gemeente Brunssum naast een bebouwing van 211 huizen, een kasteel (toebehorend aan M. baron de Negri, burgemeester van Brunssum), een kerk een gemeenschapshuis en een lagere school had, maar bovendien een fabriek voor zijden linten had met acht werknemers, een aardewerkfabriek, een leerlooierij, een pannen/tegelfabriek en een meelmolen. De ambachtelijke nijverheid was in de 19e eeuw gericht op de lokale markt.

In 1890 is er sprake van fabrieksmatige nijverheid, gesitueerd in drie pannenfabrieken, twee steenbakkerijen, een stroopmakerij en een watergraanmolen. In 1909 waren hiervan alleen de graanmolen en een steenfabriek nog in bedrijf.

Op de topografische kaarten van 1934 is de metamorfose te zien, die de aanleg van de Staatsmijnen "Emma" en "Hendrik" hadden veroorzaakt. De exploitatie van de Emma (1913) en Hendrik (1917) en de daarmee samenhangende enorme toevloed van mijnwerkers (met hun gezinnen) hadden een bebouwingsexplosie tot gevolg.

In de periode van 1911 tot 1928 werden tien woninggroepen gebouwd ten behoeve van het mijnpersoneel (zgn. 'mijnkoloniën') met in totaal bijna 2900 woningen (vergelijk 1909, 249 woningen!). Onderstaande tabel specificeert dit aantal:

GEMEENTE BRUNSSUM: WONINGGROEPEN, BOUWTIJD EN AANTAL WONINGEN (bron: Overhage, 1939):

WONINGGROEP	BOUWTIJD	AANTAL WONINGEN
Venweg	1911-1928	123
Treebeek	1913-1919	*635
Haansberg	1917-1919	284
Huizerveld/Rozengaard	1915-1919	260
Schuttersveld	1918-1920	421
Ouverberg	1920	100
Egge	1920	240
Leeuwstuk	1920	241
Heufke	1925	149
Langeberg	1927	427
10 woongroepen	1911-1928	2880

* Overhage zegt 635 woningen, Philips zegt 680 woningen

Op de topografische kaarten van 1934 is de belangrijkste nieuwe bebouwingsconcentratie een van zuidwest (nabij de Staatsmijn Emma) naar noordoost (Staatsmijn Hendrik) gerichte strook in het zuiden van de gemeente (rond de kern Rumpen). Deze strook bevat de bebouwing van vijf mijnkoloniën en twee mijnterreinen, te weten: het mijnterrein van de "Emma", de koloniën Treebeek, Haansberg, Langeberg, Venweg, Schuttersveld en de bebouwing van het mijnterrein van de "Hendrik". Ten noorden van deze strook bevindt zich een tweede parallelle strook (van Leeuwstuk naar de kern Brunssum) met de koloniën Leeuwstuk, 't Heufke, Rozengaard en Egge (zie ook afb. VII).

5.2 Mijnkoloniën en het bouwbeleid

Bouwbeleid
In Limburg werd de woningbouw voor het mijnpersoneel geïnitieerd en gerealiseerd door de mijnondernemingen zelf of door woningbouwverenigingen. Er bestond niet zoiets als een gezamenlijke bouwpolitiek ten aanzien van de te bouwen mijnkoloniën. De bouw van de enorme hoeveelheid woningen is nogal ongecoördineerd en veelal zonder gebruik van uitbreidingsplannen is geschied. Weliswaar had architect J. Cuypers in 1918/1919 een bebouwingsplan gemaakt voor de hele mijnstreek, in de praktijk werden slechts enkele onderdelen van dit plan gerealiseerd. Toen bleek dat het gehele (oorspronkelijke) bebouwingsplan niet realiseerdbaar was, bleef er voor welke andere planning dan ook een chaotische rest over. Het bebouwingsplan, dat J. Cuypers vervaardigde in opdracht van de Sociaal Hygiënische Commissie, kan overigens worden beschouwd als het eerste streekplan van Nederland.

Situering van de mijnkoloniën
De situering van de mijnen en de mijnschachten was afhankelijk van geologische factoren. De ligging van de nieuwe woonwijken werd in eerste plaats bepaald door de ligging van de mijnen. De mijnondernemingen bouwden daarbij voornamelijk dicht bij de mijnen, de woningbouwverenigingen daar, waar goede en goedkope bouwgronden aanwezig waren.

Stedebouwkundige aspecten
Omdat de nederzettingsontwikkeling doorgaans niet op basis van een plan geschiedde (zie ook hierboven bij 'bouwbeleid'), maar over werd gelaten aan individuele of particuliere initiatieven, ontstonden de nieuwe woninggroepen/mijnkoloniën in de nabijheid van de oude wooncentra of men bouwde deze wooncentra verder uit. Zo groeiden deze centra steeds meer naar elkaar toe langs de kortste verbindingsas. De uitbreidingen vonden dus plaats binnen bestaande structuren, d.w.z. in aansluiting op bestaande nederzettingen, maar ook langs bestaande wegen of op kruisingen van wegen.

Vorm en grootte
De omtrek van de woongroepen werd doorgaans bepaald door de vorm van het grondstuk waarop de kolonie gerealiseerd moest worden. De vorm van het grondstuk werd op zijn beurt weer bepaald door het bestaande wegen/stratenpatroon. Het reliëf heeft overigens weinig invloed gehad op het stratenpatroon: het meest voorkomend is het stratenpatroon met hoeken van 90 graden en de rechthoekige aansluiting van de huizenblokken aan elkaar.

De grootte van de nieuwe nederzettingen was van een zestal factoren afhankelijk, namelijk van de grootte van het grondstuk, het aanwendbare kapitaal, de behoefte aan woningen, de grootte van de afzonderlijke huizen, de smaak van de architect en de principes van de woningbouwvereniging.

Soort woningen

De eengezinswoning overheerst. Etagebouw is in de mijnstreek nauwelijks toegepast en in Brunssum helemaal niet. De eengezinswoningen zijn vrijstaand of gekoppeld (van twee-onder-een-kap tot lange stroken met tientallen woningen). De woninggroepen zijn onder te verdelen in twee hoofdtypen:

1. gesloten bebouwing: met muren en poortjes tussen woningblokken (nu meestal afgebroken), meestal gesloten pleinen en een vloeiend stratenverloop, gesloten gevelwanden en geaccentueerde hoekblokken;
2. bebouwing met een open strucuur: met brede(re) straten en open pleinen, meestal blokken van twee of vier woningen onder één kap, doorgaans grotere tuinen.

De keuze open of gesloten bebouwing werd niet alleen bepaald door het aantal woningen dat op een grondstuk moest worden gerealiseerd, maar ook door de ondergrondse verhoudingen. Bij gevaar voor mijnschade (bijvoorbeeld verzakkingen) was het verstandiger vrijstaande woningen of twee-onder-een-kap-woningen te bouwen, zodat bij bijvoorbeeld grote verzakkingen niet hele straatwanden werden 'verscheurd'.

Groenaanleg

Kenmerkend voor de woninggroepen is de grote aandacht voor de groenvoorziening. Iedere woning had een tuin, de meest gunstig gelegen vrijstaande woningen een omringende tuin, de minst gunstig gelegen woningen alleen een voortuintje. De straten in de woninggroepen waren over het algemeen breed (in vergelijking met de straten in de bestaande dorpen en steden) en waren doorgaans beplant met bomen.

Hiërarchie

De woningbouw ten behoeve van het mijnpersoneel toont in veel gevallen een hiërarchie die zich manifesteert in stedebouwkundig en in architectonisch opzicht. Stedebouwkundig betekende dit dat de woningen van de hoge(re) ambtenaren aanvankelijk dichter bij de mijn werden gesitueerd dan de arbeiderswoningen. Vanaf de mijn gezien betekende dit dat men eerst de directeursvilla (of hoofdingenieursvilla) tegenkwam, dan de ingenieurs-, hoofdopzichters-, opzichters- en beambtewoningen en dan pas de arbeiderswoningen.

In architectonisch opzicht openbaart de hiërarchie zich door: de grootte/omvang van de woning, het materiaalgebruik, de mate van ornamentering van de gevels, en in het aantal woningen in dezelfde stijl en vorm (directeursvilla is uniek, arbeiderswoningen zijn groot in aantal en zijn -binnen een aantal basistypen- uniform). De mijnkoloniën bestonden uit grote, redelijk goedkope woningen die ertoe dienden de mijnwerkers zoveel mogelijk aan hun beroep te binden. In het algemeen werden de mijnwerkerswoningen als goede huisvesting beschouwd, vergeleken bij de arbeiderswoningen elders en die uit vroeger tijden.
Aldus is de woningbouw door Staatsmijnen en woningbouwverenigingen gevarieerd door differentiatie naar ligging, grootte en woningtypen, maar ook nog door bouwperiode en opdrachtgever.

Treebeek-Haansberg
De op Brunssums grondgebied gelegen kolonie Treebeek-Haansberg (eigenlijk zijn het er twee, die naar elkaar toe zijn gegroeid) wordt hier apart behandeld, omdat haar ontstaan en vorm in vele opzichten afwijkt van de hierboven genoemde 'regels'.
Treebeek-Haansberg is niet ontstaan in aansluiting op een oude nederzetting of tussen een oud wegenpatroon, maar is een volledig nieuwe nederzetting langs een kolenspoorweg. De kolonie werd ontworpen door het bouwbureau der Staatsmijnen. De situering van de twee Staatsmijnen Emma en Hendrik en het grondbezit van de Staatsmijnen juist tussen deze mijnen, schiepen de eigenaardige plaats en langgerekte vorm van Treebeek en Haansberg. De grond kwam niet meer in aanmerking voor mijnbouw. Dientengevolge moest een verbindingsstraat tussen de twee mijnen worden aangelegd, de Spoorstraat. De woninggroepen Treebeek en Haansberg werden vervolgens aangelegd (door de Staatsmijnen) in het niemandsland langs de kolenspoorweg. Bij de koppen van de mijnen Emma en Hendrik situeerde men de beambtewoningen van respectievelijk Treebeek en Haansberg. Aan deze sloten de mijnwerkerswoningen aan en groeiden naar elkaar toe, totdat ze elkaar ontmoetten ongeveer in het midden tussen de mijnen.
Treebeek, een tuinwijk met 635 woningen (Overhage zegt 635 woningen, Philips zegt 680), werd oorspronkelijk door een groenwand gescheiden van de mijn. De stedebouwkundige aanleg van Treebeek heeft in het verleden veel aandacht gekregen en wordt zeer interessant genoemd.

5.3 Verspreide bebouwing

Tot het begin van de 20ste eeuw was er door de diepe grondwaterstand nauwelijks verspreide bebouwing; de bevolking leefde samen in de drie oude kernen (Brunssum, Rumpen en De Kling) die langs de straatwegen waren gelegen.

Ook na de bebouwingsexplosie ten gevolge van de aanleg en exploitatie van de Staatsmijnen Emma en Hendrik, is op de topografische kaarten van 1934 te zien, dat er nog steeds nauwelijks verspreide bebouwing is. In het noordoosten zijn langs de Waubacherweg enkele losse bebouwingseenheden waar te nemen.

5.4 Bebouwing na 1940

De huidige toestand laat een situatie zien, waarin het westelijk deel van de gemeente bestaat uit vrijwel aaneengesloten bebouwing (uitgezonderd het meest westelijk gelegen landbouwgebied bij Amstenrade, gemeente Schinnen). Brunssum is een tot grote omvang uitgegroeid dorp. Tussen en nabij de bestaande kernen zijn de volgende naoorlogse wijken gerealiseerd: Op de Vos tussen Leeuwstuk en Treebeek en Kerkeveld ten westen van Egge. De bestaande wijken zijn zodanig uitgebreid dat ze tegen elkaar aan zijn gegroeid.
De Brunssummerheide in het oosten van de gemeente herbergt vier industrieterreinen en verschillende recreatiegebieden.
Sanering van het mijnterrein Emma hield in dat begin tachtiger jaren een deel van het totale mijnterrein werd bestemd voor woningbouw, het grootste deel voor groenvoorzieningen. Plaatselijke bodemverontreiniging schortte de woningbouw op. DSM zou zorg dragen voor de bodemsanering. Inmiddels worden nieuwe plannen uitgewerkt, die voorzien in een drietal nieuwe functies voor het voormalige mijnterrein: handel, industrie en verkeer.
Sanering van het mijnterrein van de Hendrik geschiedde deels reeds omstreeks 1966, 1967. Het eigenlijke mijnterrein werd in gebruik genomen door de Amerikaanse troepen van de AFCENT en door DSM. Dit gold niet voor een deel van het enorme steenplateau, dat zich ten oosten van de stad Brunssum uitstrekt tot aan de Duitse grens. Dat terrein beslaat een oppervlakte van ruim 100 hectare. Een deel ervan, grenzend aan het Schuttterspark, werd bestemd voor woningbouw. De woonwijk, waar 103 huizen werden gebouwd, werd gescheiden van de rest van het terrein door een nieuwe structuurweg. Op het eigenlijke steenstort is een aantal fabrieken gerealiseerd.

6. Conclusie

6.1. Inleiding

Naar aanleiding van het voltooide veldwerk en een nader onderzoek in het bouwvergunningenarchief kan de gemeentebeschrijving van Brunssum afgerond worden met een aantal gevolgtrekkingen.

Tijdens de inventarisatie zijn 141 formulieren gebruikt, waarop vaak meer dan één objects is beschreven. Een aanzienlijk aantal objecten maakt namelijk deel uit van woninggroepen en complexen.
Behalve een verdichting van de in 1850 reeds aanwezige structuren heeft er in Brunssum tussen 1850 en 1940 onder invloed van de mijnindustrialisatie een grootschalige uitbreiding buiten de oude structuren plaatsgevonden.
De kwaliteit van enkele woninggroepen cq. stedebouwkundige structuren is momenteel nog van dien aard, dat zij de kwalificatie "bijzonder gebied" verdienen. Een kaart waarop deze gebieden zijn aangeduid treft U in de bijlagen aan. Gezien de specifieke aard van de ontwikkeling die de gemeente tussen 1850 en 1940 heeft doorgemaakt, is het van belang deze globaal weer te geven in een stedebouwkundige typologie (zie bijlage).

6.2. Bijzondere gebieden

Bijzondere gebieden Treebeek/Haansberg

Algemene karakteristiek

Grootschalige, planmatig aangelegde sociale woningbouw uit de periode 1912-1927. Architectuur en stedebouwkundig plan kwamen voor rekening van het Bouwbureau der Staatsmijnen. Enkele ontwerpen zijn mede-ondertekend door de architect Jos. Seelen sr., te Heerlen.
De bijna 700 opzichters-, beambte- en mijnwerkerswoningen van dit bijzondere gebied waren onmiddelijk ten noorden van het bedrijfsterrein van de Staatsmijn Emma gesitueerd en strekten zich uit tot bij de toegangspoort van de Staatsmijn Hendrik.
Een gedeelte van de kolonie, m.n. het gedeelte te Treebeek, is in verschillende fasen gesloopt. Het stedebouwkundig plan en de resterende objecten rechtvaardigen de kwalificatie "bijzonder gebied". Het betreft een langgerekte bebouwingsstructuur die zich uitstrekt tussen de Akerstraat aan de westzijde tot op het Bodemplein aan de oostzijde.

In Treebeek gaat het om de volgende adressen:
- Koolweg 9, 2-30;
- Spoorstraat 3-30 even/oneven;
- Sterrenstraat 1-39, 2-20;
- Engerstraat 1-47, 2-44;
- Maanstraat 1-7, 13-19, 2-12, 20;
- Pleinstraat 1-15, 2-20;
- Uranusstraat 1-17, 2-20;
- Treebeekstraat 7-9, 23-45, 59-83, 97-115, 129-131, 141-193, 12-26, 36-58, 80-82, 120-174;
- Engerplein 7-16 even/oneven;
- Ringstraat 7-11, 2-28;
- Wenckebachstraat 7-9;
- Schildstraat 42-44;
- Akerstraat Noord 53-55.

Tot Haansberg behoren de woningen aan de Dr. A. Kuyperstraat, Dr. Schaepmanstraat, Spoordwarsstraat, Haansberg, Grefkensstraat, Tollisstraat, Bodemstraat en Bodemplein.

Intrinsieke stedebouwkundige kwaliteit

Treebeek en Haansberg beschikken over een ruimtelijk concept van hoge kwaliteit. Het gaat om een woongebied met openbare voorzieningen, waarin diverse hiërarchische geledingen van het personeelsbestand van de Staatsmijnen vertegenwoordigd zijn. Het gebied bevindt zich aan de noordzijde van de Emmaweg - Karel Doormanstraat - Bodemplein en ligt precies tussen beide oude mijnterreinen. Het hele gebied kan beschouwd worden als een tuindorp: laagbouw woonhuizen met voor- en achtertuinen, in vaak grillig vormgegeven straten.

Treebeek en Haansberg zijn niet op de laatste plaats van belang vanwege hun inrichting en voorzieningen. In beide groepen waren de woningen van het hogere mijnpersoneel het dichtst bij de mijn gesitueerd, het woongebied daar tussenin werd gereserveerd voor de mijnwerkerswoningen. De opzichterswoningen aan de Treebeekstraat 12-14 (type B-840), 16-22 (type B-813), 24-26 (B-840), de hoofdopzich-terswoningen aan de Akerstraat Noord 53-55 en de beambtenwoningen van Haansberg aan het Bodemplein 8-26, 11-29 illustreren dat.
Treebeek heeft een centraal plein, dat in architectonisch oogpunt door later ingevulde hoogbouw zwaar aan gaafheid heeft ingeboet. De structuur is niettemin herkenbaar gebleven. Rond dit Treebeekplein werden belangrijke openbare voorzieningen gesitueerd: de R.K.-kerk van St.Barbara met pastorie (1920) van architect A. Kropholler aan de Schildstraat 42-44, de Gereformeerde Basisschool aan de Koolweg 9 (1933), het befaamde Beambtencasino (thans officiersclub van de Afcent (1919-20, Bouwbureau Staatsmijnen).

Daarbuiten werden in de jaren dertig aan de Maanstraat op nr. 12 de school van de 'Vereniging tot Stichting en Instandhouding van Protestantse Industrie en Huishoudscholen' (architect K. van der Bom) gebouwd, op de nrs. 13-15 een badgebouw en op nr. 20 het huidige Hervormd Jeugdhuis met GAK-kantoor. Haansberg had winkelvoor-zieningen op het Bodemplein 1-9, 2-6.

Treebeek en Haansberg kenmerken zich door een rijk gevarieerde, traditionele architectuur van degelijke kwaliteit. Vooral de woningen van het hogere mijnpersoneel, de arbeiderswoningen uit de vroegste periode en de openbare voorzieningen verdienen de aandacht.
Treebeek en Haansberg zijn van betekenis vanwege hun specifieke vorm voor een specifieke functionele ontwikkeling: woninggroepen voor het personeel van de Staatsmijnen (met diverse hiërarchische geledingen), grotendeels ontworpen door het Bouwbureau van de Staatsmijnen, op basis van de tuinstadgedachte.

Bijzondere historische betekenis

Treebeek en Haansberg geven door structuur, bestemming én verschijningsvorm uiting aan de specifieke cultuurhistorische en sociaal-economische ontwikkeling van de Limburgse mijnstreek in de eerste helft van de twintigste eeuw. Samen met de wijk Molenberg te Heerlen en Lauradorp te Landgraaf behoren zij tot de grootste mijnwerkerswoongebieden van de Limburgse mijnstreek.

Stedebouwkundige betekenis in ruimere omgeving

Treebeek en Haansberg zijn belangrijke samenstellende delen van het zeer uitgebreide mijnwerkerswoongebied dat in Brunssum destijds voor een explosieve bebouwingsgroei zorgde. Aan de zuidzijde van het Bodemplein, precies tussen Staatsmijn Emma en Hendrik in bevinden zich de woninggroepen Langeberg en Venweg, onmiddelijk ten noorden van de Hendrik Schuttersveld en De Egge. De cirkel rondom het oude Brunssumse centrum werd gesloten door de woninggroepen Rozengaard, 't Heufke en Leeuwstuk. De ruimtelijke relatie tussen werk- en woongebied van de voormalige mijnwerkers is ook in Brunssum ongemeen sterk te noemen.
Treebeek en Haansberg vormen een zeer markante ruimtelijke en functionele dominant in een nog groter voormalig woon- en werkgebied voor mijnwerkers.

Gaafheid en zeldzaamheid

De gaafheid van Treebeek is voor wat de stedebouwkundige structuur betreft bewaard gebleven. De inrichting van het gebied heeft het nodige te lijden gehad vanwege de nieuwe invulling van het centrale Treebeekplein met hoogbouw. De nieuwe provinciale weg die op de Emmaweg aansluit heeft voor een duidelijke afscheiding binnen het woongebied van Haansberg gezorgd, hetgeen een verstoring van de oude structuur impliceert.

De bebouwing van Haansberg is echter in redelijke mate gaaf gebleven, waarbij zich met name de bebouwing rond het Bodemplein in positieve zin onderscheidt.
Woninggroepen voor mijnpersoneel zijn in het oostelijke deel van de Limburgse mijnstreek niet zeldzaam, maar vanuit een provinciaal of nationaal oogpunt bezien is de waarde van mijnwerkerswoongebieden vele malen groter.

Bijzonder gebied De Egge

Algemene karakteristiek

De Egge is een mijnwerkerskolonie met een zeer typisch stedebouwkundig plan waarin 240 woningen werden gerealiseerd. Architect Jan Stuyt van Technisch Bureau Ons Limburg tekende De Egge in 1920 in opdracht van de Woningvereniging Brunssum.
Thans betreft het de volgende adressen: Eggelaan 4-46, 7-47; Steenbergstraat 1-35 oneven; Molenstraat 43-95 oneven; Voorstraat 1-39, 2-30; Oranjestraat 25-57, 26-58; Hofpoelstraat 1-23, 2-24; Bongardstraat 4-44 even; Prins Hendriklaan 67-73, 81-119, 123-133 oneven.
De Egge maakt deel uit van het woongebied ten noorden van de voormalige Staatsmijn Hendrik (samen met Schuttersveld) en wordt aan de westzijde door de Prins Hendriklaan begrensd en aan de oostzijde door de Brunssummerheide.

Intrinsieke stedebouwkundige kwaliteit

De Egge is een woongroep met een tuindorp-achtige aanleg bestaande uit twee carré's, geaccentueerd door het pleintje op het raakpunt van beiden en door binnenhofjes. Het zuidelijke carré wordt doorsneden door de Voorstraat.
De Egge is van betekenis vanwege haar inrichting en verkaveling. Vooral het centrale pleintje, de binnenhofjes en de resterende brandgangen met toegangsboog geven deze woninggroep een eigen karakter. De architectuur is traditioneel, maar rijk gevarieerd en een fraai voorbeeld voor het oeuvre van architect Jan Stuyt.
De Egge is een van de mooiste woninggroepen voor mijnarbeiders, gerealiseerd door een woningbouwvereniging, die duidelijk uiting geeft aan de tuinstadgedachte: laagbouw met voor- en achtertuinen in een gevarieerd en met groen ingevuld stedebouwkundig patroon.

Bijzondere historische betekenis

De Egge geeft door structuur, bestemming en verschijningsvorm uiting aan de specifieke cultuurhistorische en sociaal-economische ontwikkeling van de Limburgse mijnstreek in het interbellum.

De Egge maakt deel uit van een groot woongebied voor mijnpersoneel in de directe omgeving van de Staatsmijnen Emma en Hendrik.

Stedebouwkundige betekenis in ruimere omgeving

De Egge maakt deel uit van de enorme bebouwingsuitbreiding die de mijnindustrialisatie op het grondgebied van Brunssum teweeg bracht. Woon- en werkplek werden op een korte afstand van elkaar gesitueerd. De ruimtelijke relatie tussen mijn en mijnwerkerskolonie is na het sluiten én slopen van de mijninstallaties minder evident geworden.
De Egge heeft een markante plaats in het bebouwingsbeeld van Brunssum en vormt daardoor ruimtelijk én functioneel een duidelijk afgebakende eenheid in een groter geheel.

Gaafheid en zeldzaamheid

De gaafheid van voornoemde kwaliteiten is nog in hoge mate aanwezig. Bij de renovatie in 1973-75 zijn hier en daar enkele woningen gesloopt om de toegang tot de binnenterreinen te verbreden.
Woninggroepen voor mijnwerkers zijn in het oostelijke deel van de Limburgse mijnstreek niet zeldzaam, maar vanuit een provinciaal of nationaal oogpunt bezien is de waarde van mijnkolonies vele malen groter.

Bijzonder gebied Schuttersveld

Algemene karakteristiek

Schuttersveld is een mijnwerkerskolonie met een eenvoudig stedebouwkundig plan waarin zich thans nog 396 woningen bevinden. Het bouwbureau van de Staatsmijnen tekende Schuttersveld tussen 1918-1921 voor de mijnwerkers van de Staatsmijn Hendrik. Hierbij werd ook in een winkelfunctie voorzien.
Het betreft de volgende adressen: Schutterstraat 1-59, 2-66; Brunahildestraat 1-101, 2-78; Vijverstraat 1-71, 2-100; Parkstraat 1-63, 2-62; Heidestraat 17-63; Kempstraat 1-59, 2-54; Rimburgerweg 1-13 oneven; Schuttekampweg 1-31.

Intrinsieke stedebouwkundige kwaliteit

Schuttersveld is een aanzienlijke woninggroep, die aan de noordzijde aansluit op het voormalige bedrijfsterrein van de Staatsmijn Hendrik, aan de oostzijde begrensd wordt door de Brunssummerheide en opgebouwd is uit 4 parallelstraten met aan weerszijden twee gemeenschappelijke grensstraten.
De verkaveling, inrichting en voorzieningen van Schuttersveld hebben een duidelijk anti-stedelijk karakter.

De traditionele architectuur is sterk gevarieerd door in patronen vastgelegde varianten met diverse woningtypen en hoekoplossingen.
Schuttersveld is een mooi voorbeeld van een woninggroep voor mijnarbeiders, gerealiseerd door de Staatsmijnen, die duidelijk uiting geeft aan de tuinstad-gedachte. Laagbouw in diverse varianten, voorzien van voor- en achtertuinen, gesitueerd in een speels stedebouwkundig patroon.

Bijzondere historische betekenis

Schuttersveld geeft door structuur, bestemming en verschijningsvorm uiting aan de specifieke cultuurhistorische en sociaal-economische ontwikkeling van de Limburgse mijnstreek in het interbellum.
Schuttersveld behoort tot een groot woongebied voor mijnpersoneel in de directe omgeving van de Staatsmijnen Emma en Hendrik.

Stedebouwkundige betekenis in ruimere omgeving

Schuttersveld maakt deel uit van een enorme bebouwingsuitbreiding die de mijnindustrialisatie op het grondgebied van Brunssum teweeg bracht. Woon- en werkplaats werden op korte afstand van elkaar gesitueerd. Schuttersveld heeft een markante plaats in het bebouwingsbeeld van Brunssum en vormt daardoor ruimtelijk én functioneel een duidelijk afgebakende eenheid in een groter geheel.

Gaafheid en zeldzaamheid

De gaafheid van voornoemde kwaliteiten is in hoge mate bewaard gebleven. Een klein gedeelte van de oorspronkelijk 421 woningen is weliswaar afgebroken, maar omdat na de afbouw van de mijnindustrie de gemeente de exploitatie van deze woningen overnam is het oorspronkelijk karakter in aanzienlijke mate bewaard gebleven. De renovatie van de resterende 396 woningen is in 1975 gestart en in 1979 afgerond.
Woninggroepen voor mijnwerkers zijn in het oostelijke deel van de Limburgse mijnstreek niet zeldzaam, maar vanuit een provinciaal of nationaal oogpunt bezien is de waarde van de mijnkolonies vele malen groter.

Bijzonder gebied Huizerveld - Rozengaard

Algemene karakteristiek

Huizerveld-Rozengaard is een woninggroep met een speels stedebouwkundig plan waarin zich oorspronkelijk 260 woningen bevonden en thans nog 228.

Architect Jan Stuyt van Technisch Bureau Ons Limburg tekende Huizerveld-Rozengaard in 1914 voor de Woningvereniging Brunssum. Het gaat om de volgende adressen: Kasteelstraat 3-53, 4-38; Poststraat 3-15; Heufstraat 1-9; Heulenderstraat 2-56, 1-47; Veldstraat 1-33, 6-94; De Negristraat 1-29, 2-32; Houserstraat 2-22, 5-35.

Intrinsieke stedebouwkundige kwaliteit

Huizerveld - Rozengaard is een aanzienlijke woninggroep, die aan haar oostzijde aansluit op de Schinvelderstraat en zich ten noorden van het Brunssumse centrum bevindt. Het stedebouwkundig concept bestaat uit speels gevormde straatjes, die in de regel onderling verbonden worden door kleine pleintjes.
De verkaveling, inrichting en voorziening is duidelijk anti-stedelijk van karakter en geeft een goed beeld van het tuindorp-idee dat rond 1920 populair was.
De architectuur is traditioneel, degelijk en kent een rijke variatie aan woningtypen. Huizerveld - Rozengaard is van betekenis als een specifieke tuinwijk in een zich tijdens de mijnindustrialisatie snel ontwikkelend woongebied.

Bijzondere historische betekenis

Huizerveld - Rozengaard geeft door haar structuur, bestemming en verschijningsvorm uiting aan de cultuurhistorische en sociaal-economische ontwikkeling van de Limburgse mijnstreek in het eerste kwart van de 20e eeuw. Huizerveld - Rozengaard (1914) behoort tot de oudste woninggroepen die door Jan Stuyt getekend en door woningcorporatie Ons Limburg gebouwd werden.
Het eerste project van Jan Stuyt en Ons Limburg was de woninggroep Slakken - Horst - Metten te Hoensbroek (1913). Huizerveld - Rozengaard had dientengevolge een belangrijke innovatieve waarde, binnen de bebouwingsontwikkeling van Brunssum.

Stedebouwkundige betekenis in ruimere omgeving

Huizerveld - Rozengaard werd aan de noordzijde van Brunssums oude kern gebouwd, in de hoek die gevormd word door de Dorpstraat/Schinvelderstraat. Huizerveld - Rozengaard maakt als zodanig deel uit van de grote uitbreiding van woongebieden te Brunssum in de eerste helft van de 20e eeuw. Huizerveld - Rozengaard is een markant onderdeel van Brunssums bebouwde omgeving en is als relatief gesloten woongebied een ruimtelijke en functionele dominant in de directe omgeving.

Gaafheid en zeldzaamheid

Begin jaren tachtig werden 32 woningen van Huizerveld - Rozengaard gesloopt, de overige woningen gerenoveerd. In de huidige staat is deze woninggroep nog steeds een gaaf voorbeeld van een wijk die op grond van de tuinstad-gedachte in de mijnstreek ontwikkeld is. Woninggroepen voor de vanwege de industrialisatie sterk groeiende bevolking zijn in het oostelijke deel van de Limburgse mijnstreek niet zeldzaam, maar vanuit een provinciaal of nationaal oogpunt bezien is de waarde van deze wijken vele malen groter.

Bijzonder gebied 't Heufke

Algemene karakteristiek

't Heufke is een woninggroep met een eenvoudig stedebouwkundig plan waarin zich oorspronkelijk 150 panden bevonden, thans nog 148. Het Technisch Bureau van woningcorporatie Ons Limburg tekende 't Heufke in 1925 voor de Stichting Thuis Best. Het gaat om de volgende adressen: Heufkestraat 5-83, 92-166; Bexdellestraat 2-44, 1-29; Sluiterdstraat 2-16, 1-7; Ridder Ulrichstraat 1-15 oneven; Ridder Bexstraat 10-26 even; Maastrichterstraat 58-62 even; Ridder Cortenbachstraat 1-9 oneven.

Intrinsieke stedebouwkundige kwaliteit

't Heufke is een woninggroep voor mijnwerkers die aan de noordzijde van het Brunssumse centrum aansluit op de Maastrichterstraat/Dorpstraat. Het stedebouwkundig plan is eenvoudig van opzet: een carré, dat aan de oostzijde ten dele opgevuld is met een tweetal straten in T-patroon.
De verkaveling, inrichting en voorziening van 't Heufke is duidelijk anti-stedelijk van karakter en is geïnspireerd door de tuinstad-gedachte.
De architectuur is traditioneel en eenvoudig, maar kent variatie door de toepassing van drietal woningtypen. 't Heufke is van belang als een specifieke tuinwijk uit een latere fase van de mijnindustrialisatie.

Bijzondere historische betekenis

't Heufke geeft door structuur, bestemming en verschijningsvorm uiting aan de cultuurhistorische en sociaal-economische ontwikkeling in het tweede decennium van de 20e eeuw.

Stedebouwkundige betekenis in ruimere omgeving

't Heufke werd aan de noordzijde van Brunssums oude kern gebouwd, in de hoek die gevormd wordt door de Maastrichterstraat/Dorpstraat.

't Heufke maakt als zodanig deel uit van de grote uitbreiding van woongebieden te Brunssum in de eerste helft van de 20e eeuw.

Gaafheid en zeldzaamheid

De woninggroep als geheel is vrijwel intact gebleven, maar een ingrijpende modernisering van de woningen heeft het oorspronkelijke aanzien in grote mate gewijzigd. Aan de achtergevels werden de woningen uitgebreid. De twee winkels die bij 't Heufke hoorden zijn verdwenen.
Woninggroepen voor de vanwege de industrialisatie sterk groeiende bevolking zijn in het oostelijke deel van de Limburgse mijnstreek niet zeldzaam, maar vanuit een provinciaal of nationaal oogpunt bezien is de waarde van deze wijken vele malen groter.

Bijzonder gebied Langeberg

Langeberg is een grote mijnwerkerskolonie met 426 arbeiderswoningen, 4 beambtewoningen, 64 woningen met onbekende status en 3 winkels. Architect A.J.N. Boosten ontwierp deze wijk in 1926 voor de Stichting Thuis Best, die Langeberg tussen 1927-1929 door woningcorporatie "Ons Limburg" liet bouwen met een garantiecontract van de Staatsmijnen.
Het betreft de volgende adressen: Hazenkampstraat 1-143, 2-134; Constantijn Huijgensstraat 18-52, 1-55; Jacob Catsstraat 1-11; Vondelstraat 1-155 oneven; Torenstraat 1-19, 19a-93 oneven, 14-80; Reinstraat 1-7, 2-24; Langeberglaan 1-47, 2-54; Wieënweg 1-53 oneven; Akerstraat 14-110, 9-89; Venweg 63-109, 78-132.
Deze woningen behoren tot de projecten Brunssum II (NCIV, besteknr. VOL 288, 298 woningen), Brunssum III (NCIV, besteknr. VOL 301, 128 woningen), Brunssum IVa (NCIV, besteknr. VOL 314, 3 winkels), Brunssum IVb (NCIV, besteknr. VOL 315, 4 beambtewoningen) en Brunssum V (NCIV, besteknr. VOL 413, 64 woningen) van de Stichting Thuis Best te Heerlen.

Intrinsieke stedebouwkundige kwaliteit

Langeberg is een woninggroep op een min of meer driehoekige plattegrond, waarvan de hoek Akerstraat- Wieenweg de top vormt, de Vondelstraat de basis en de Wieënweg/Akerstraat de zijden. De woningen aan de Venweg en aan één zijde van de Akerstraat behoren ook tot Langeberg, maar bevinden zich buiten deze driehoek. Deze woningen zijn ondergebracht in twee dwars op elkaar geprojecteerde straatwanden.

Binnen de "driehoek" van Langeberg wordt de basis met de top verbonden door de centrale Langeberglaan, die halverwege is voorzien van een pleintje met groenvoorzieningen. De top van de driehoek heeft eveneens een pleintje, waarop o.a. de winkelvoorzieningen zijn gesitueerd. De Langeberglaan wordt onder een hoek van negentig graden gekruist door de speels geprojecteerde Constantijn Huijgensstraat, Jacob Catsstraat, Hazenkampstraat en Torenstraat.
De verkaveling, inrichting en voorzieningen van Langeberg hebben een duidelijk anti-stedelijk karakter: laagbouw omgeven door groenvoorzieningen, centrale ruimten met groenvoorzieningen, gebogen straatpatronen, etc. De architect Alphons Boosten ontwierp traditionele, maar zeer typische woningen in een aantal varianten die zich sterk onderscheiden van de woningen die daarvoor in Brunssum waren gebouwd. Typerend zijn de variaties in baksteentinten, de vensterreeksen onder de dakrand en de opmerkelijke gebroken schilddaken met dakschilden.
Langeberg is een goed voorbeeld van een grote woninggroep voor mijnarbeiders, gerealiseerd door de Vereniging Ons Limburg voor de Stichting Thuis Best, die duidelijk uiting geeft aan de tuinstadgedachte.

Bijzondere historische betekenis

Langeberg geeft door structuur, bestemming én verschijningsvorm uitdrukking aan een specifieke cultuurhistorische en sociaal-economische ontwikkeling in de Mijnstreek gedurende het tweede decennium van de 20e eeuw. Voor Brunssum heeft Langeberg voornamelijk op het punt van de architectuur een belangrijke innovatieve waarde gehad.

Stedebouwkundige betekenis in ruimere omgeving

Langeberg is onmiddellijk ten zuiden van het voormalige bedrijfsterrein van de S.M. Hendrik gesitueerd, aan weerszijden van de hoofdverbinding Brunssum-Heerlen. Langeberg is daarnaast een belangrijk onderdeel van de explosieve bebouwingsuitbreiding die Brunssum in de periode 1850-1940 heeft ondergaan. Deze uitbreidingen zijn als het ware in een cirkel rond het oude centrum gegroepeerd.
Langeberg fungeert voor Brunssum als een markant herkenningspunt langs de verbindingsweg Heerlen - Brunssum (Akerstraat) en is als zodanig een ruimtelijke én functionele dominant voor het woongebied waarin de woninggroep gesitueerd is.

Gaafheid en zeldzaamheid

De gaafheid van voornoemde kwaliteiten is in hoge mate bewaard gebleven. Woninggroepen voor de vanwege de mijnindustrialisatie sterk groeiende bevolking zijn in het oostelijke deel van de Limburgse mijnstreek niet zeldzaam, maar vanuit een provinciaal en nationaal oogpunt bezien is de waarde van deze woninggroepen evenredig vele male groter.

6.3. Complexen

Behalve woninggroepen met de kwalificatie bijzonder gebied telt de gemeente Brunssum ook een aantal woningcomplexen. Zo tekende gemeente-architect Jan Drummen in 1920 aan de Kruisbergstraat 24-42 en Lijsterbesstraat 1-3 een groepje van 12 halfvrijstaande woningen onder gewelfde tentdaken, geschakeld via de uitgebouwde entreepartijen.
Bij de noordelijke gemeentegrens werd in het laatste kwart van de negentiende eeuw een neo-gothisch Carmelitessenklooster gebouwd dat momenteel fungeert als bejaardenhuis. Diverse 20e eeuwse aanbouwen zijn opgetrokken in een traditionele architectuurtrant. Bij het klooster horen het grafmonument van Baron de Negri uit 1870, een Lourdesgrot (XXa) en een geheel ommuurde tuin met smeedijzeren hekwerk.
In opdracht van de Staatsmijnen werd in 1925 een woncomplex van 40 eenheden aan de Ir. de Katstraat 1-3, 4-6, 12-24; Jupiterstraat 2-4; Ed. Wintgensstraat 8-30, 7-23; Trichterweg 102-112 gebouwd.
Het voormalige terrein van de S.M. Hendrik is thans in gebruik bij de AFCENT aan de Akerstraat 5. Wanneer het volledige bouwprogramma van Afcent over enkele jaren voltooid zal zijn, resteren van de mijn nog de grote compressorhal (CHAPEL CENTRE), de locomotievenloods (thans magazijn- en kantoorruimte) en de zgn. International Dining Hall-Club 13-Housing Office-CFNB radio.

6.4. Objecten

Behalve een respectabel aantal gebieden met bijzondere waarden en diverse woningcomplexen telt Brunssum de nodige objecten die een bijzondere vermelding verdienen. Ter illustratie een alfabetisch overzicht op straatnaam.
Omstreeks 1915 bouwden de Staatsmijnen aan de Akerstraat 12, tegenover de ingang van de Hendrik, een ingenieurswoning die ook nu nog in goede staat verkeert. Daarnaast, op de adressen Akerstraat 8,10 staan twee voormalige hoofdopzichterswoningen, op 6,4 en 2 drie opzichterswoningen. Dit geheel geeft een goede indruk van de relatie tussen maatschappelijke positie aan de ene kant en architectuur en stedebouw aan de andere kant.
Paardenhouderij De Bovenste Hof aan de Akkerweg 5 was oorspronkelijk een hofboerderij. Deze hoeve van het zgn. gesloten type heeft een prominent herenhuis en werd omstreeks 1860 gebouwd. Het vrijstaande woonhuis aan de Heugerstraat 23 verdient eveneens een vermelding.
Opvallend is verenigingsgebouw Unitas aan de Kerkstraat 362, 366. Tot 1934 deed het pand dienst als St.Gregoriuskerk, daarna werd het verbouwd tot vergader-, teken- en bioscoopzaal Unitas.

Van zeer groot belang is het Groene Kruisgebouw van architect J. Willems uit 1934 aan de Kloosterstraat 17. Dit in de trant van het Nieuwe Bouwen gerealiseerde pand heeft een zeer plastische compositie, die ondanks een aanzienlijke verstoring in de vorm van een golfplaten opbouw, het zeer zeker verdient behouden te blijven.

Aan de Kruisbergstraat bevinden zich op nr. 17 een fraaie vrijstaande villa en het woonhuis-kantoor van architect Jan Drummen uit 1929 (nrs. 29, 31). Dit dubbele woonhuis in de stijl van het Nieuwe Bouwen werd gerealiseerd voor de toenmalige directeur gemeentewerken en de architect zelf. Enkele jaren later bouwde Drummen onder een hoek van 120 graden zijn bureau aan het woonhuis. Dit fraai gesitueerde en vnl. aan de tuinzijde plastische ontwerp is van groot belang.
In het centrum van Brunssum, aan het Lindeplein 2b staat het oude raadhuis, in 1919 ontworpen door architect Bemelmans uit Meerssen. Het markante pand is nog steeds bij de gemeente in gebruik. Op het adres Lindestraat 136 bouwde architect J. Willems in 1938 een bungalow waarin een traditionele architectuur gecombineerd is met elementen van het Nieuwe Bouwen.
De vrijstaande villa aan de Merkelbeekerstraat 39 werd in 1933 gebouwd door bouwkundige H. Linssen voor het echtpaar Mertens. Aan het zgn. Mijnspoor ligt op het terrein van de vml. Staatsmijn Emma een aanzienlijke betonnen loods waarvan de ouderdom en precieze bestemming tot op hedên onbekend is. Aan de Pijler staat het voormalige schachtgebouw vande Staatsmijn Emma, gebouwd in het tweede kwart van de 20e eeuw.
Architect F.P.J. Peutz uit Heerlen ontwierp in 1923 de R.K.-kerk van de H.Vincentius a Paulo. Samen met de pastorie neemt deze kerk een prominente plaats in aan de Prins Hendriklaan.
Aan de Wieënweg 2 tenslotte bouwde het Bouwbureau der Staatsmijnen (architect met de paraaf JR) in 1938 een vrijstaande ingenieurswoning.

6.5. Bouwstijlen en architecten

De explosieve bebouwingsuitbreiding van Brunssum heeft overwegend traditionele architectuur opgeleverd. De neo-stijlen of elementen daarvan komen incidenteel voor; de objecten in de trant van het Nieuwe Bouwen zijn eveneens klein in getal, maar zijn van omgekeerd evenredige importantie. Elementen van zakelijk expressionisme zijn bij twee objecten geconstateerd. Het werk van architect Peutz is doorgaans niet te benoemen aan de hand van eenduidige stijlkenmerken.
Een onderzoek in het bouwvergunningenarchief heeft tekeningen van de volgende architecten en bureaus getraceerd: het Bouwbureau van de Staatsmijnen (bij 13 objecten, complexen of structuren); B. Vossen te Brunssum en H. Tummers te Heerlen elk 4 maal; F. Peutz, J. Drummen, J. Willems, Jan Stuyt en Alph. Boosten twee maal; DGWT-Nijmegen, H. Linsen, K. v.d. Bom, H. Stoks,

J. Bemelmans, H. Gerards, P. Scheffers, Technisch Bureau Ons Limburg, A.J. Jeurissen, ir. Leliman, de Rijksgebouwendienst, H. Plantema, A. Kropholler, C. Zegers en W. Damen elk één maal.

Literatuurlijst

Architektuur uit de 20e eeuw in Limburg 1900-1985, Bureau voor Inspraakbegeleiding en Participatiebevordering Limburg, 1985

Coumans, K., Brunssum, Sittard, 1963.

Delfstoffen in Limburg, eindred. P. Rademakers, Nederlandse Geologische Vereniging, 1989.

Het nieuwe aanzien van de oude mijnstreek, streekgewest Oostelijk Zuid-Limburg, 1989

Inventarisatie Mijnmonumenten, Samenwerkingsverband Sanering Mijnstreken Oostelijk Mijngebied, 1978.

Kuyper, J., Gemeente-atlas van Limburg, De Lijster Uitgeverij, Maasbree, 1981.

Leideritz, W. J. M., 'De stoomtrams van Noord-Brabant en Limburg', Trams en Tramlijnen, Uitgevers Wyt, Rotterdam, 1972.

Lijst der Nederlandse gemeenten, 's Gravenhage, 1991.

Limburg in vogelvlucht, Friese Persboekerij bv, Leeuwarden, z.j. (1981 ?).

Monumentennota Brunssum, gemeente Brunssum, 1985.

Nederlandse Geologische Vereniging afdeling Limburg, Delfstoffen -in Limb urg, Maastricht, 1982.

Overhage, P., Heerlen deer staedtische Mittelpunkt des südlimburgischen Bergbaugebietes. Landschafts-, Wirtschafts-, Bevölkerungs- und Siedlungsbild, Hamburg, 1939.

Philips, J. F. R., J. C. G. M. Jansen en Th. J. A. H. Claessens, Geschiedenis van de landbouw in Limburg 1750-1914, Van Gorcum, Assen, 1965.

Philips, J. F. R., Op zoek naar wat eens een mijnstreek was.... Welke monumenten herinneren ons nog aan de Nederlandse mijnindustrie, (ongepubliceerd manuscript), Maastricht, 1991.

Poulisse, A. S. M., Rapport inzake een sociaal-economisch onderzoek in de gemeente Brunssum, Economisch Technologisch Instituut in Limburg, Maastricht, 1962.

Raedts, C. E. P. M., De opkomst, de ontwikkeling en de neergang van de steenkolenmijnbouw in Limburg, Assen, 1974.

Renes, J., De geschiedenis van het Zuid-Limburgse cultuurlandschap, in de reeks: Maaslandse Monografieën, groot formaat, Assen-Maastricht, 1988.

Rijksmonumentenregister m.b.t. gemeente Brunssum

Starmans, J. C. J. M. en M. M. R. Daru-Schoemann, Industrieel erfgoed in Limburg, Leeuwarden/Maastricht, 1990.

Starmans, J. C. J. M., Thuis in Brunssum: een geschiedenis van 75 jaar wonen en werken, Brunssum, 1987.
Streekplan Zuid-Limburg, algehele herziening, kaart 1, Provincie Limburg, hoofdgroep R.O.V., 1987.

Vander Maelen, Ph., Dictionnaire Géographique du Limbourg, Van Gorcum, Assen, 1978.

Kaartmateriaal

Tranchotkaarten (1803-1820), schaal 1 : 25.000
no. 65 Gangelt
no. 75 Heerlen

Kuyperkaarten ca. 1866, schaal 1 : 50.000
der gemeente Brunssum
der gemeente Heerlen
der gemeente Schinveld
der gemeente Amstenrade

Topografische kaarten (1934), schaal 1 : 25.000
no. 759 Schinveld
no. 763 Heerlen

Kaart gemeente Brunssum
Provinciale Planologische Dienst 1982, schaal 1 : 10.000

Bodemkaart Zuid-Limburg
Provinciale Planologische Dienst 1990, schaal 1 : 50.000

Grote Provincie Atlas Limburg
Topografische Dienst, schaal 1: 25.000
Wolters-Noordhoff Atlasproducties, Groningen, 1989

Bijlagen bij J. Renes (zie literatuurlijst)
Stichting voor Bodemkartering, Wageningen; Provincie Limburg; Van Gorcum & Comp. BV, Assen/ Maastricht
Kaart 1: Het oude Cultuurlandschap
schaal 1 : 50.000
Kaart 2 blad 1: Historische elementen in het Landschap
schaal 1 : 25.000

Afbeeldingen bij de gemeentebeschrijving Brunsssum

I *De huidige gemeente Brunssum*

II *a* *De gemeente Brunssum begin 19de eeuw, noordelijk deel*
b *idem, zuidelijk deel*

IIIa *De gemeente Brunssum in 1866, centraal deel*
b *idem, zuidwestelijk deel*
c *idem, noordoostelijk deel*
d *idem, uiterste westpunt*

IV *a* *De gemeente Brunssum in 1934, centraal en noordelijk deel*
b *idem, zuidelijk deel*

V *De bebouwing van de gemeente Brunssum in 1989*

VI *Stratendriehoek Zuid-Limburg (bron: Overhage)*

VII *Plattegrond gemeente Brunssum (ca. 1934) met globale aanduiding van (voormalige) woninggroepen/mijnkoloniën*

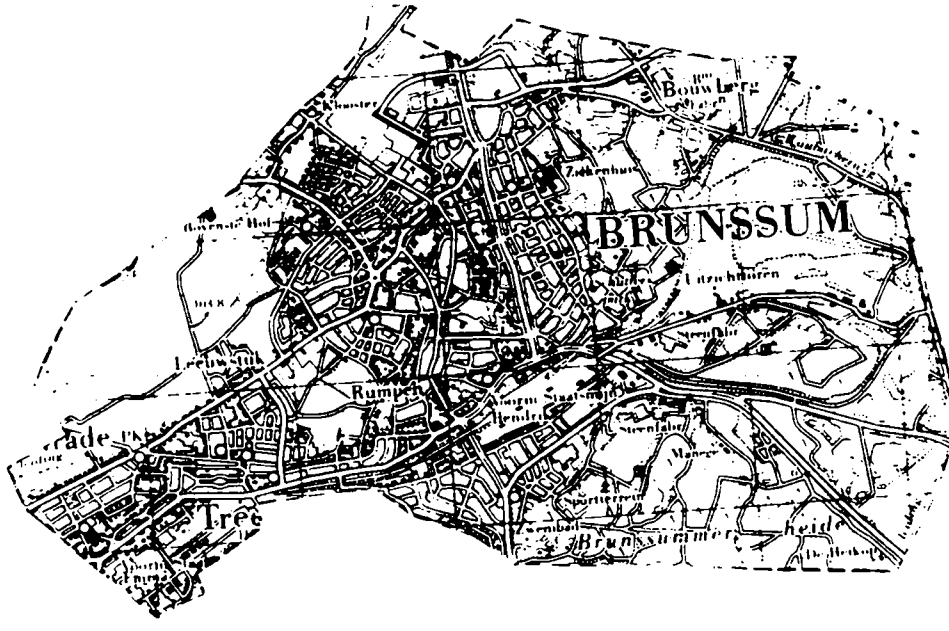
BRUNSSUM
Rumpen
Tree

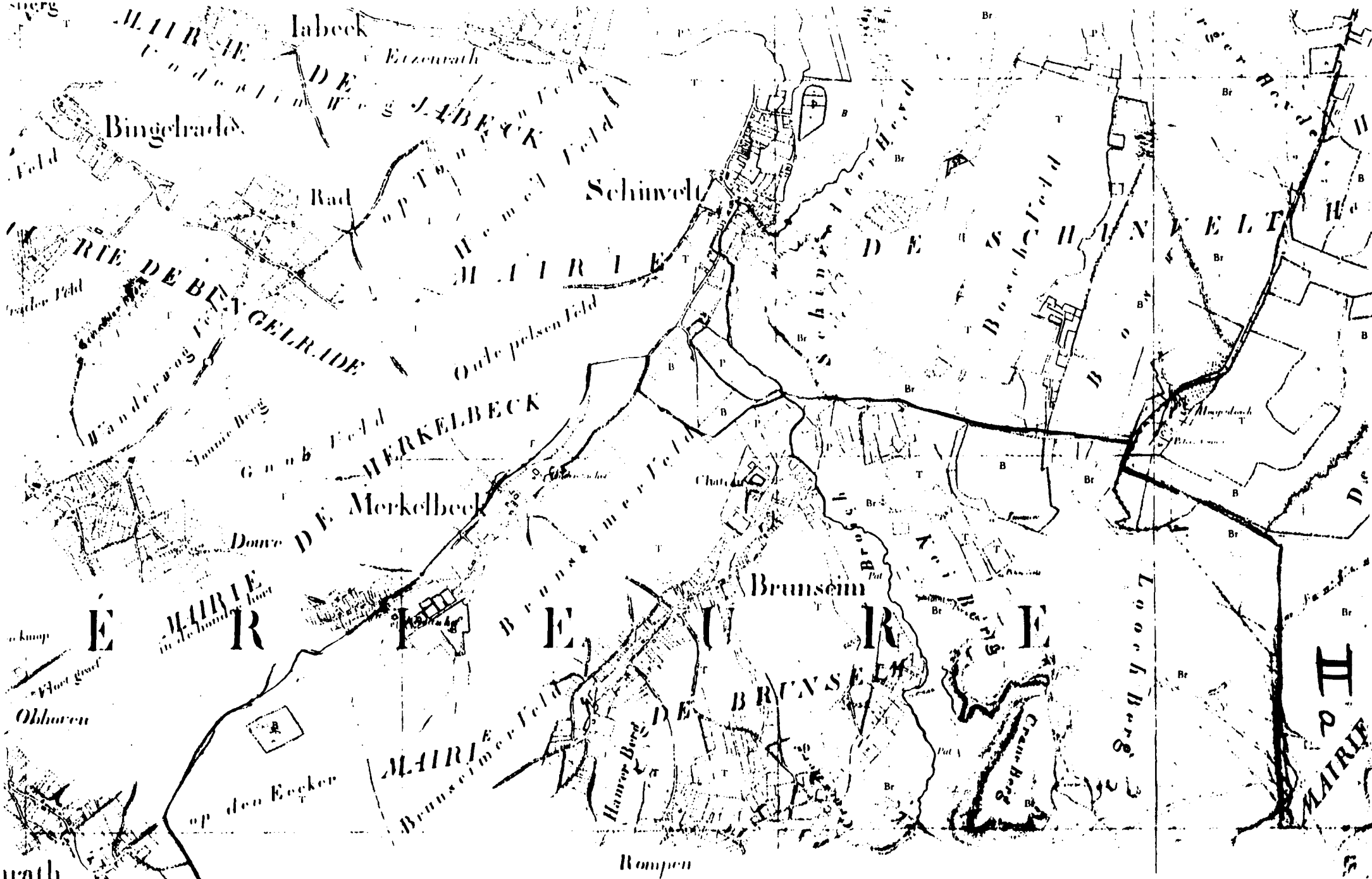
Iabeck
Bingelrade
Rad
Schinveld
MAIRIE DE BINGELRADE
MAIRIE DE SCHINVELD
MERKELBECK
Merkelbeck
Brunssum
MAIRIE DE BRUNSSUM
Olhaven
op den Eecker
Rumpen

74
Amstenraedt
Rompen
Heyde Veld
Schweyerheyde
Sternbusch
Heyde
Oberbruch
Ihlenvoy
Bhf
Br
B-M

PROVINCIE LIMBURG

GEMEENTE BRUNSUM

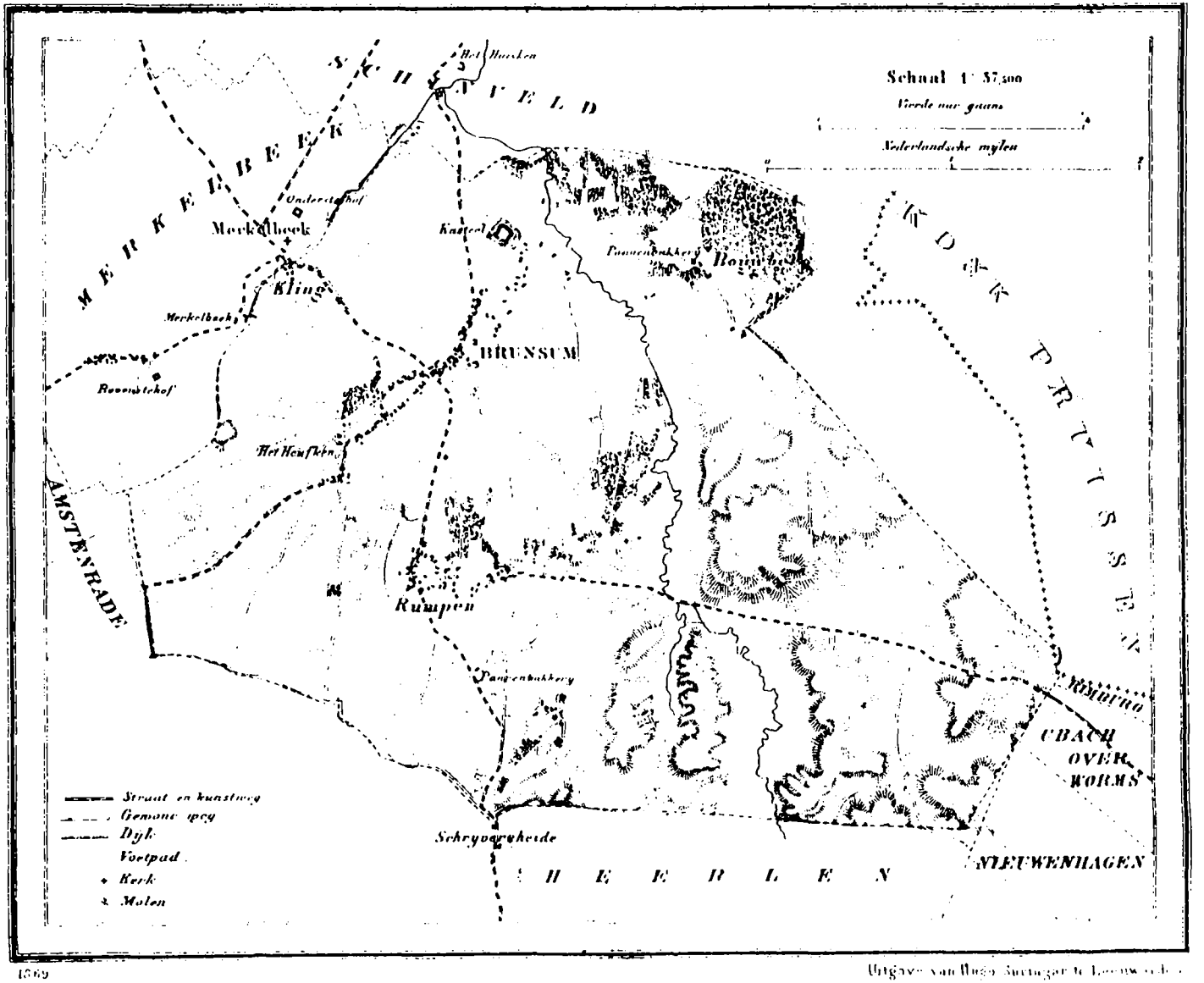

1869

Uitgave van Hugo Suringar te Leeuwarden

III a

III 1

PROVINCIE LIMBURG. GEMEENTE HEERLEN.

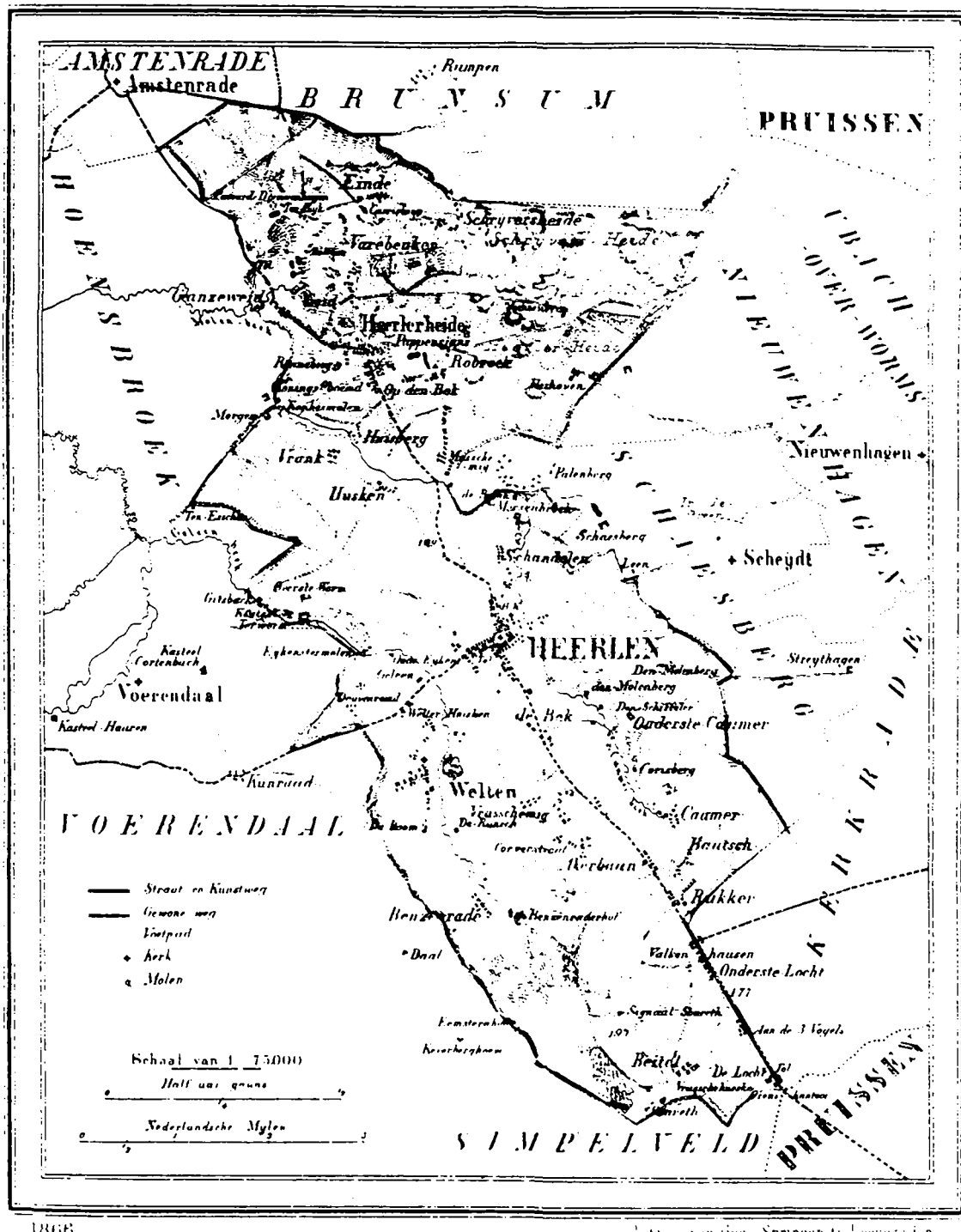

1866.

3356 Bunders 5100 Inwoners

Uitgave van Hijm Springer te Leeuwarden

PROVINCIE LIMBURG. GEMEENTE SCHINVELD.

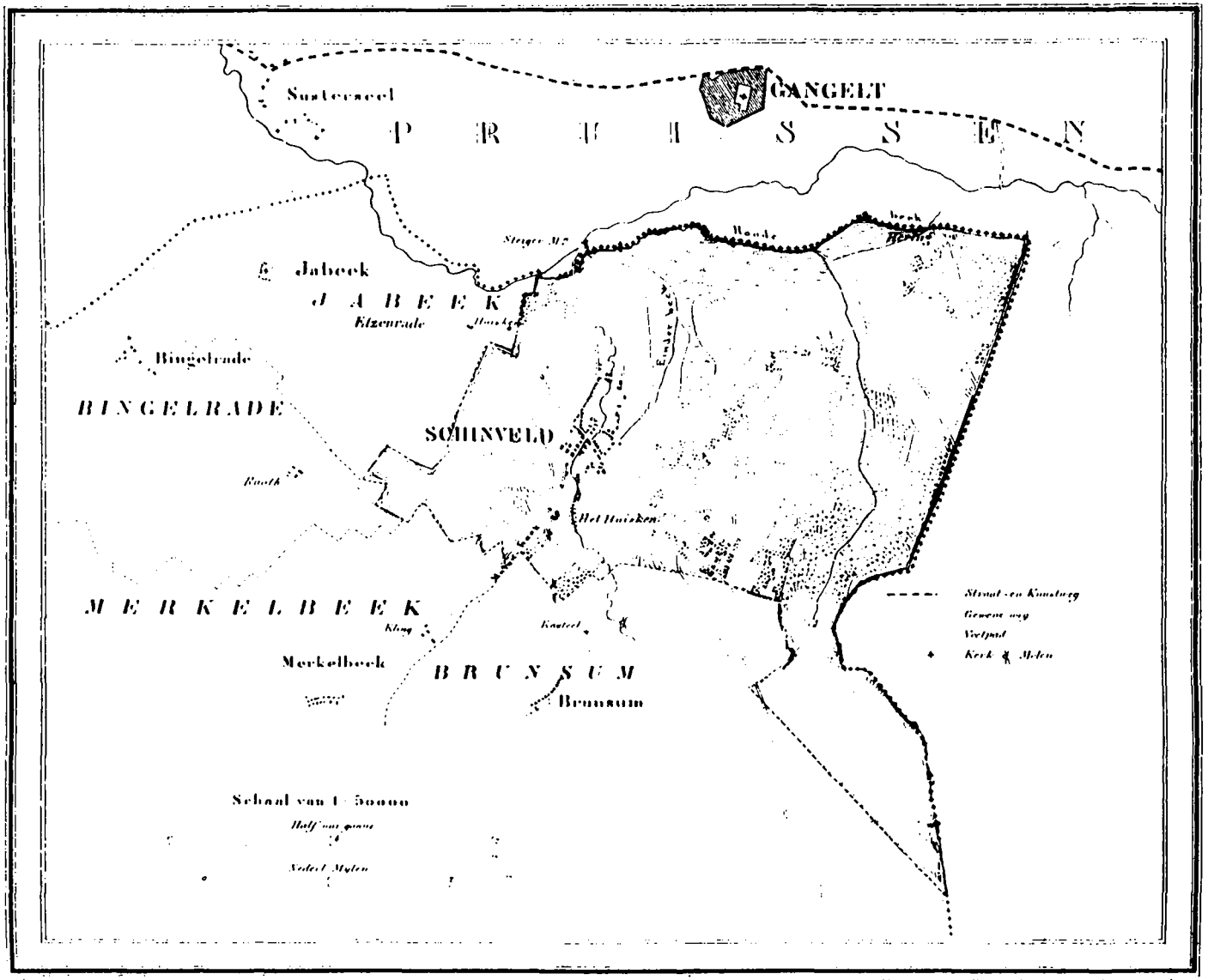

D.G.V. Uitgeve van Hage Sormeau & Leemcroden

1101 Eenders 1101 Inwoners

III c

PROVINCIE LIMBURG

GEMEENTE AMSTENRADE

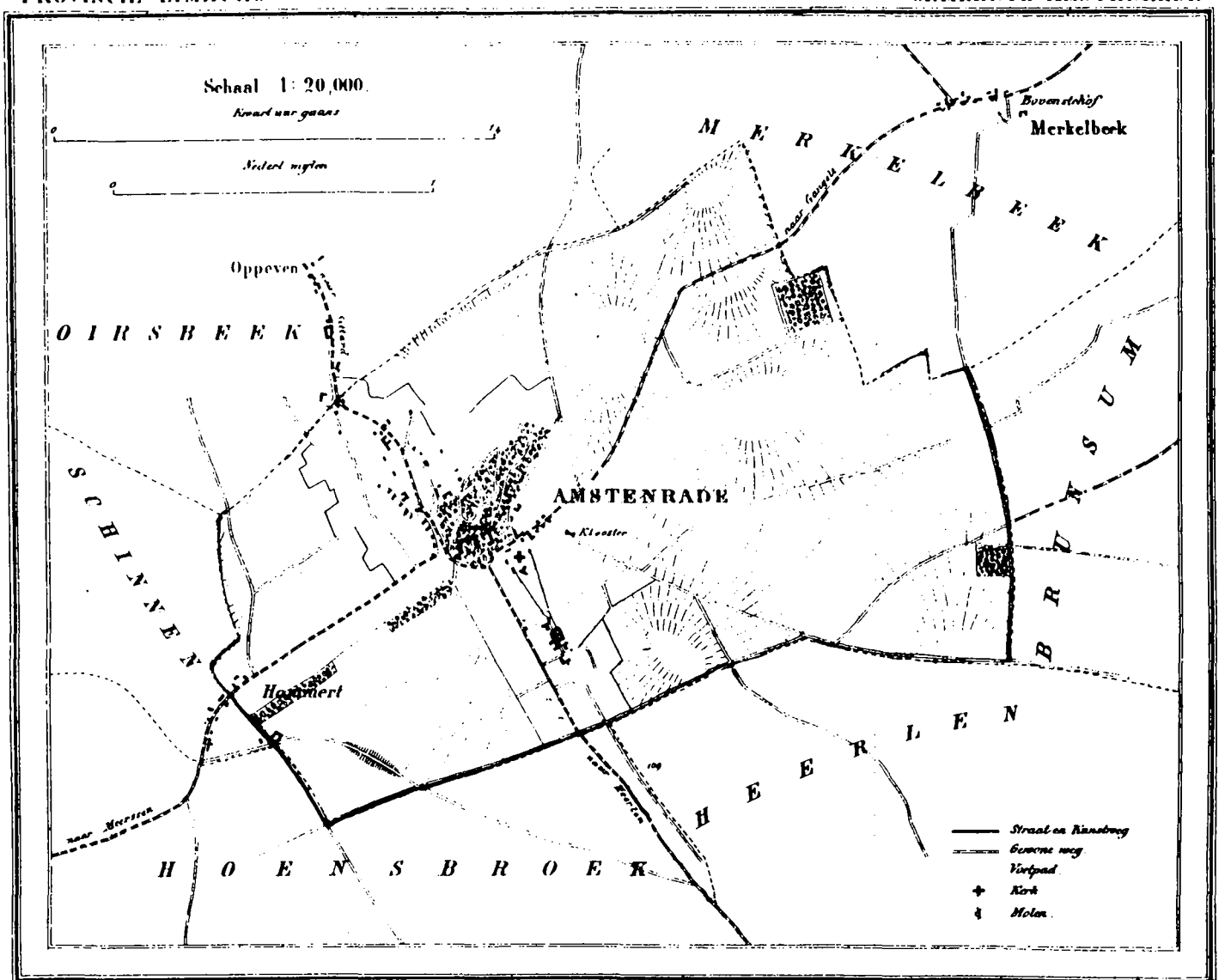

1869

Uitgave van Hugo Suringa te Leeuwarden

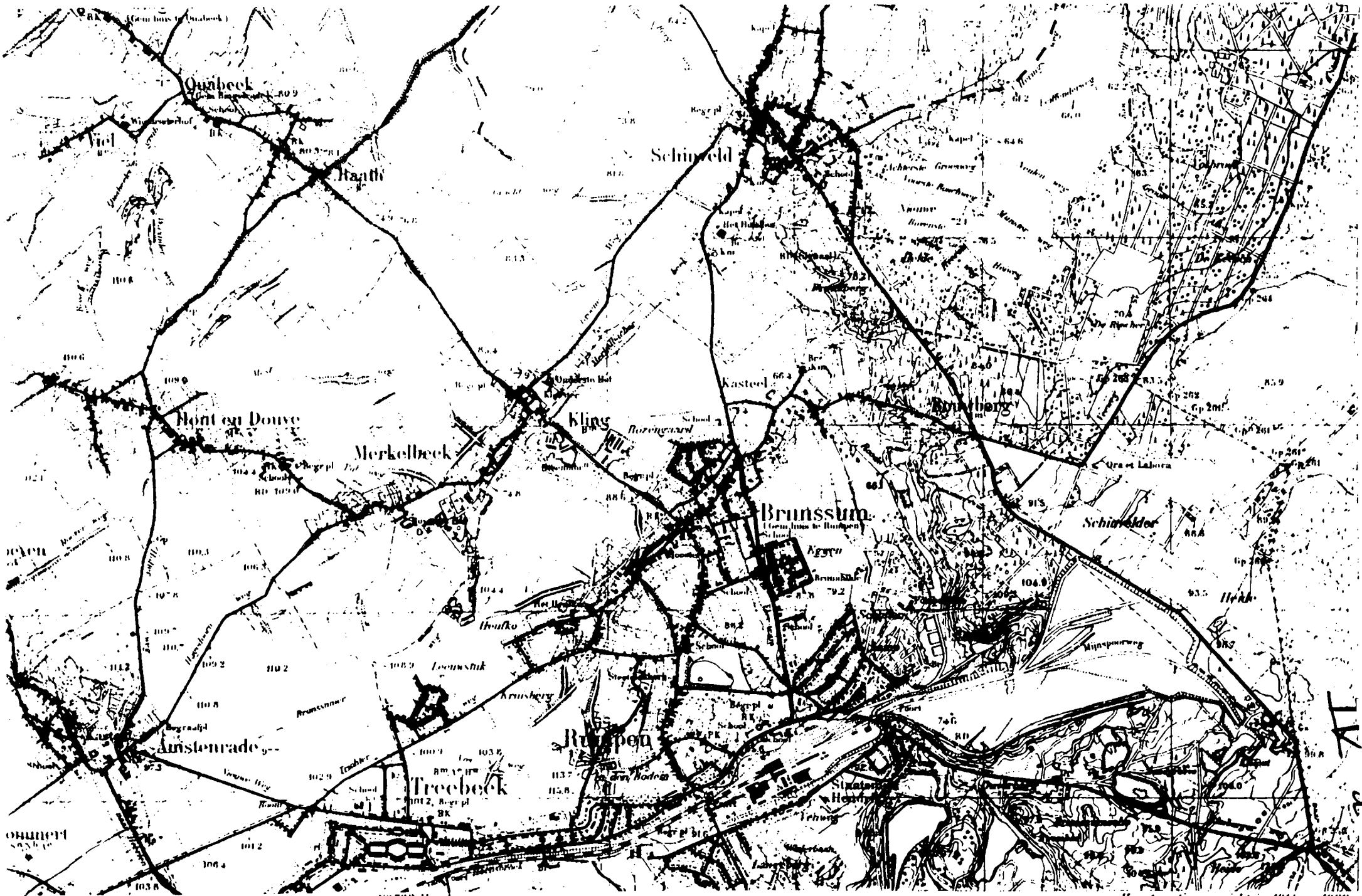

Hoogtemeting verricht in 1914 en 1920.
Foto litho.

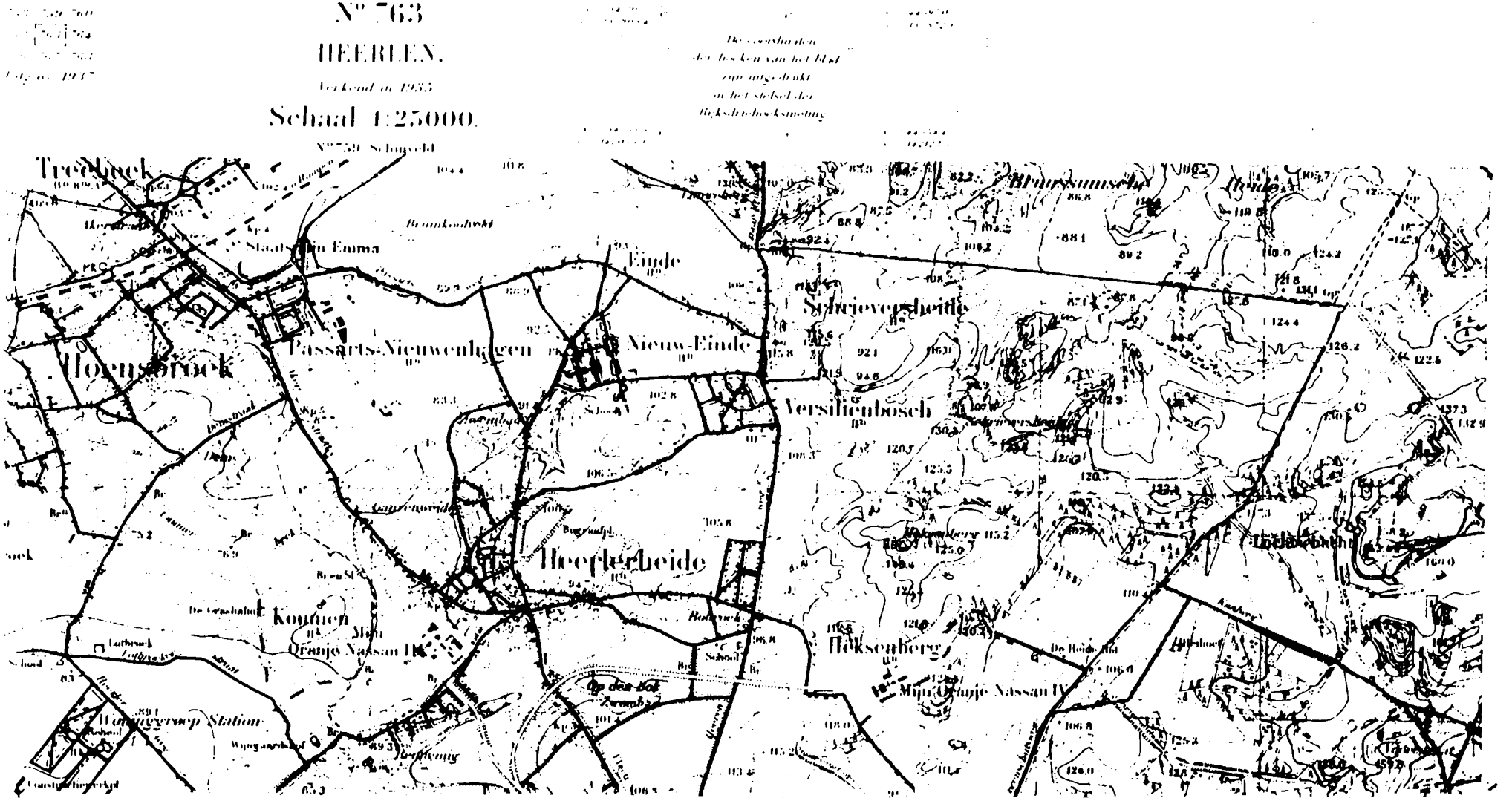
Nº 763
HEERLEN.
Schaal 1:25000.
Treebeek
Staatsmijn Emma
Einde
Passarts-Nieuwenhagen
Nieuw-Einde
Schrieversheide
Versilienbosch
Heerlerheide
Kaumen
Heksenberg
Mijn Oranje Nassau IV

IV 6

BRUNSSUM
nstenrade
De Kling
Rozengaard
Bouwberg
Egge
Kerkeveld
Kruisberg
Treebeek
Voorm Staatsman Emma
Langeberg
Brunssummer Heide
Sportterrein
Steenfabr
Zwembad
Golfterrein
Hoogspanningsleiding
Bovenste Hof
Alsdorpweg
AECENTIE
Rumbeek
Oude Weg
Brevelt
Schaelsberg
1006
849

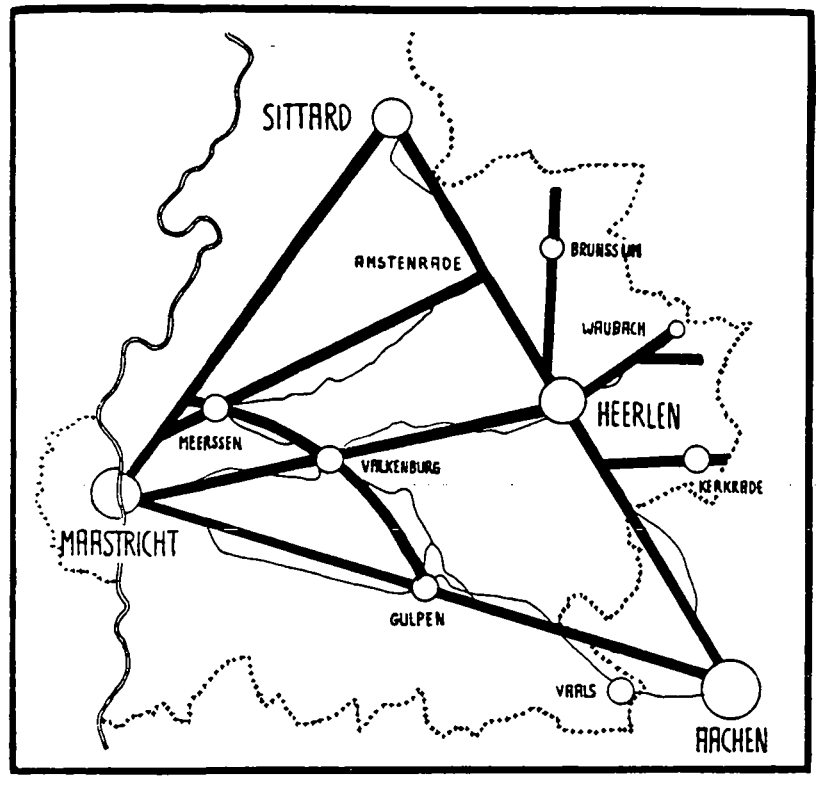

Afb. VI Stratendriehoek van Zuid-Limburg
(bron: Overhage, 1989)

VII

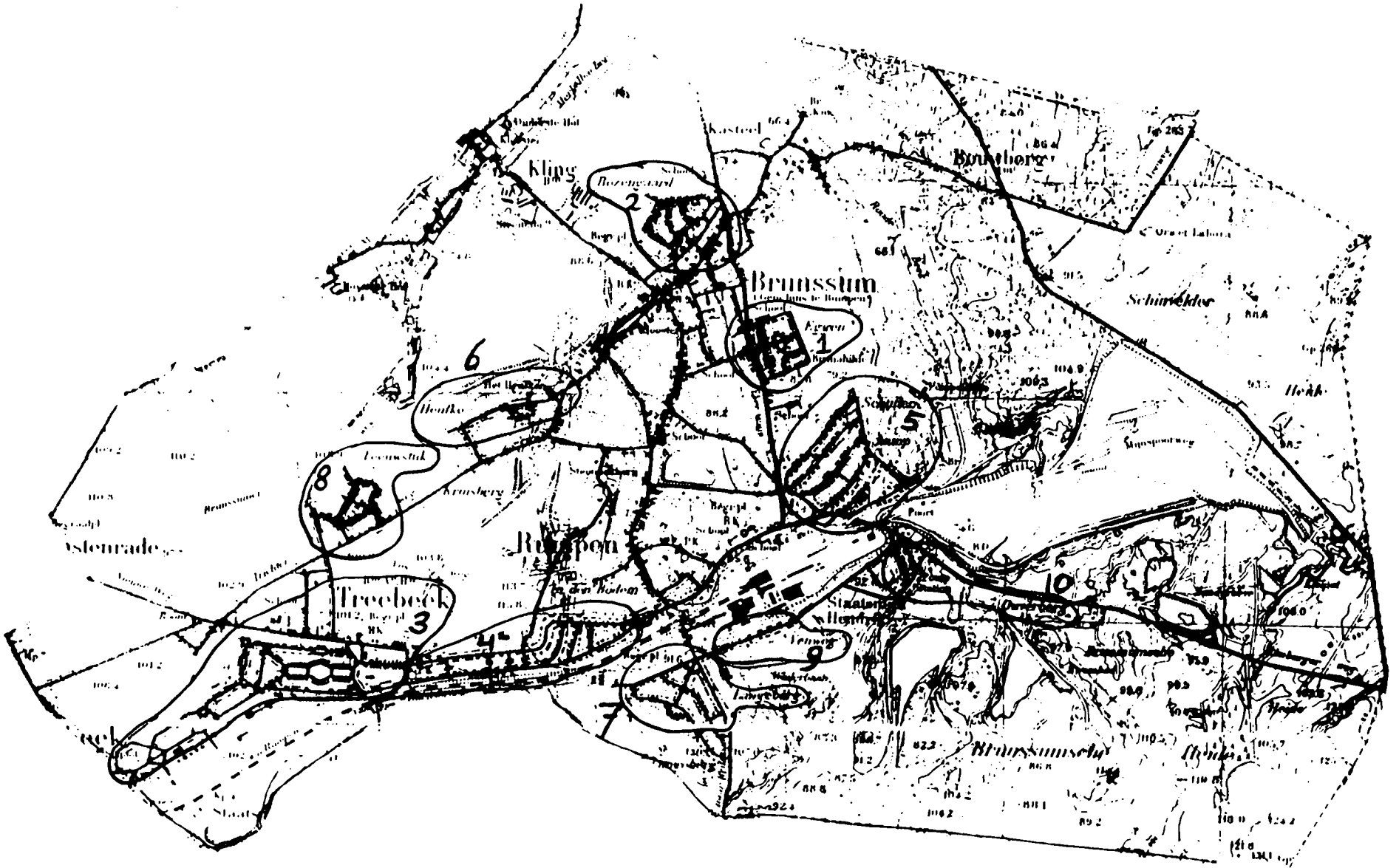
Kling
Brunssum
Schinveld
Treebeek
Ruigen
Staatsmijn Hendrik
Brunssumse Heide
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10

Gemeente Brunssum, ruimtelijk functionele ontwikkelingen in hoofdlijnen, 1850-1940.

Gemeente Brunssum, ontwikkeling van de uitbreidingen, 1850-1940.

Gemeente Brunssum, gebieden met bijzondere waarden.

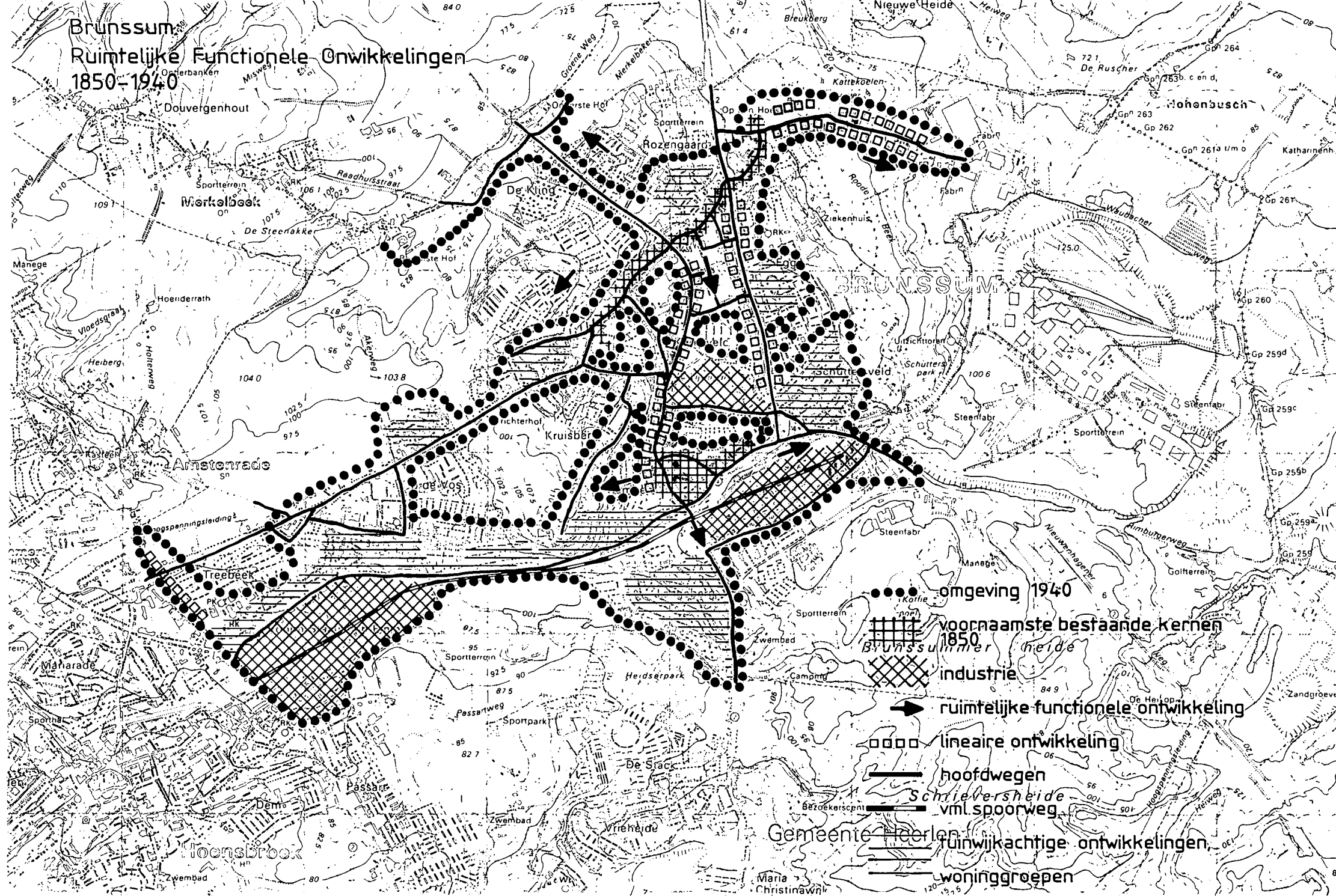
Brunssum
Ruimtelijke Functionele Ontwikkelingen
1850-1940
omgeving 1940
voornaamste bestaande kernen 1850
industrie
ruimtelijke functionele ontwikkeling
lineaire ontwikkeling
hoofdwegen
vml. spoorweg
tuinwijkachtige ontwikkelingen
woninggroepen
Douvergenhout
Merkelbeek
Rozengaard
De Kling
Nieuwe Heide
Hohenbusch
Brunssum
Kruisberg
Schutterveld
Amstenrade
Treebeek
Mariarade
Hoensbroek
Passart
De Stack
Heidserpark
Sportpark
Schiervelsheide
Gemeente Heerlen
Brunssummerheide
Vrieheide
Maria Christinawijk

Brunssum
Typologie uitbreidingen 1850 - 1940

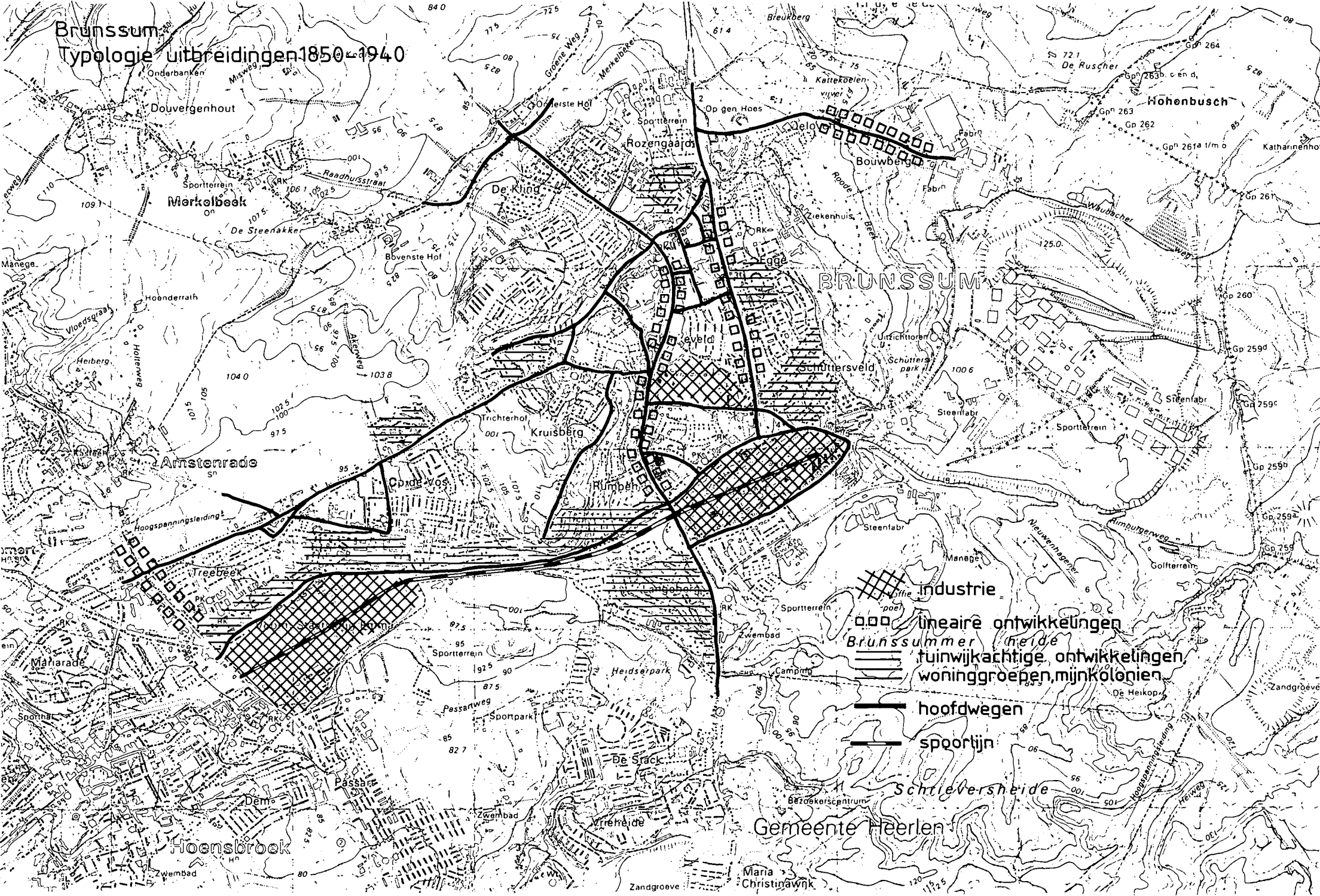

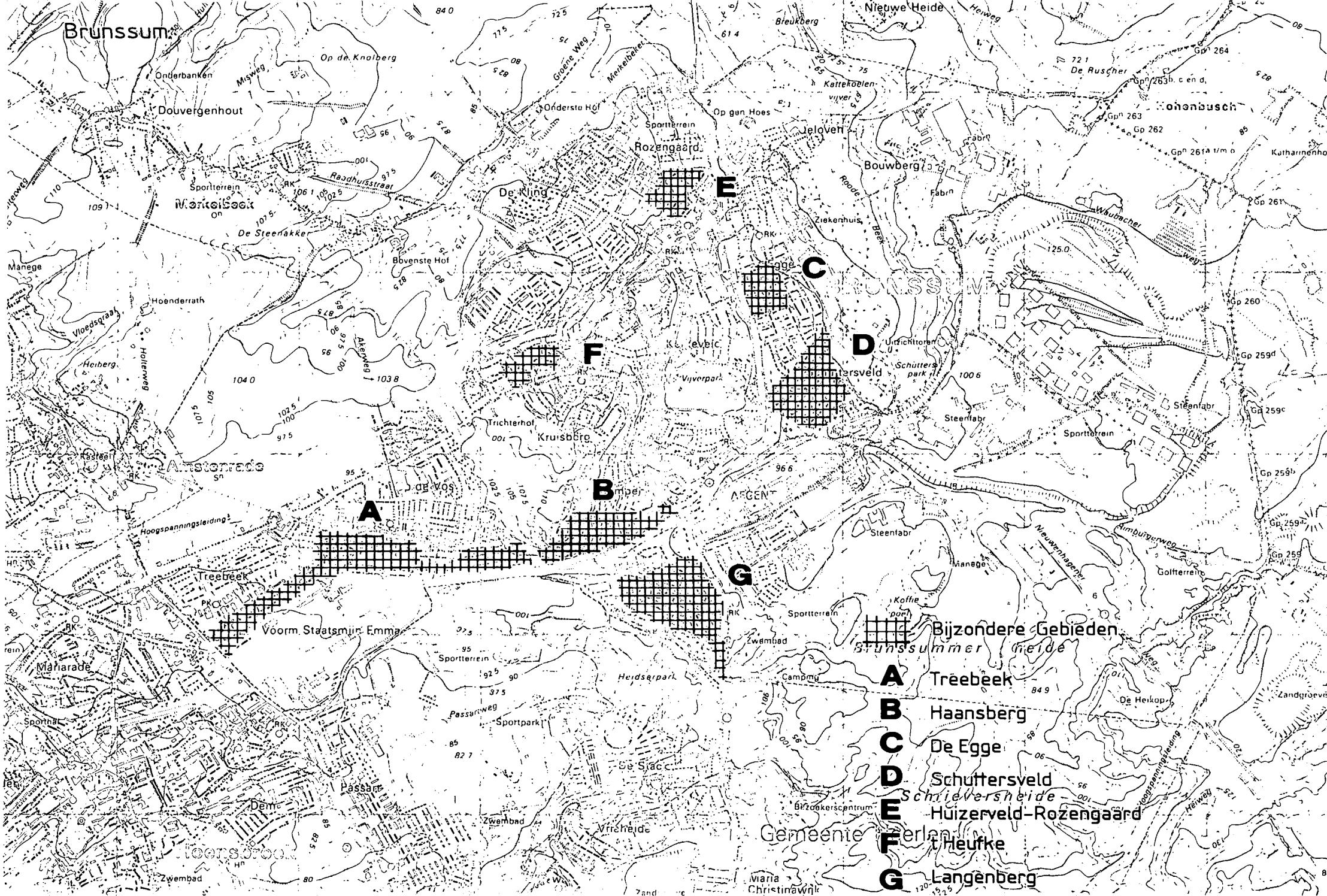
Brunssum
Nieuwe Heide
Douvergenhout
Onderbanken
Op de Knolberg
Merkelbeek
De Steenakke
Rozengaard
De Kling
Jeloven
Bouwberg
Hohenbusch
Hoenderrath
Manege
Kruisberg
Trichterhof
Amstenrade
Treebeek
Voorm. Staatsmijn Emma
Mariarade
Passart
Deime
Sportterrein
Zwembad
Sportpark
Heidserpark
Vijverpark
Schuttersveld
Steenfabr
Golfterrein
Bijzondere Gebieden
A Treebeek
B Haansberg
C De Egge
D Schuttersveld
E Huizerveld–Rozengaard
F 't Heufke
G Langenberg

COLOFON

De inventarisatie in de gemeente Brunssum
werd uitgevoerd in november 1991.

Begeleidingscommissie:
Ir. P.A.M. Mertens (voorzitter)
Prof. Dr. J.C.G.M. Jansen
N.H.M. Tummers

Inventarisatiemedewerkers:
Drs. R.J. Theunissen
Drs. T.M.M.A. Oberndorff
Drs. J.L.P.B. Finaly
Ir. J. Boros
Drs. H.G.J.M. Linssen
Ir. P.J. Uiterwijk
Drs. J.C.J.M. Starmans

Administratieve ondersteuning en
geautomatiseerde verwerking gegevens:
R. Schlösser-Vollers
J.H.M. Warnier
P.M.J. Hul-Stevens
A.M. Saya
M.A.A.A. Dessart

Adres Monumenten Inventarisatie Project:
Provincie Limburg
Limburglaan 10
Postbus 5700
6202 MA Maastricht
Tel. no. : 043-897360
043-3897122